Euroopa Liidu
Nõukogu

**Brüssel, 20. november 2026**
**(OR. en)**

**16209/26**

**SOC 782**
**ANTIDISCRIM 116**
**GENDER 179**
**JAI 1473**
**FREMP 363**
**COHOM 147**
**EDUC 470**

**SAATEMÄRKUSED**

| | |
|---|---|
| Saatja: | Euroopa Komisjoni peasekretär, allkirjastanud Martine DEPREZ, direktor |
| Kättesaamise kuupäev: | 3. november 2026 |
| Saaja: | Thérèse BLANCHET, Euroopa Liidu Nõukogu peasekretär |
| Komisjoni dok nr: | COM(2026) 602 final |
| Teema: | KOMISJONI ARUANNE EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE<br>*Ülevaade romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike rakendamisel tehtud edusammudest, tuginedes romade võrdõiguslikkust, kaasamist ja osalemist käsitlevale ELi strateegilisele raamistikule ning nõukogu soovitusele romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise kohta* |

Käesolevaga edastatakse delegatsioonidele dokument COM(2026) 602 final.

Lisatud: COM(2026) 602 final

EUROOPA
KOMISJON

Brüssel, 3.11.2026
COM(2026) 602 final

# KOMISJONI ARUANNE EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE

***Ülevaade romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike rakendamisel tehtud edusammudest, tuginedes romade võrdõiguslikkust, kaasamist ja osalemist käsitlevale ELi strateegilisele raamistikule ning nõukogu soovitusele romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise kohta***

{SWD(2026) 330 final}

Sisukord

SISSEJUHATUS ..... 1
I. PARTNERLUSED JA INSTITUTSIOONILINE SUUTLIKKUS ..... 2
II. ELi EESMÄRGID ..... 5
II.I Võidelda romavastasuse ja diskrimineerimise vastu ning ennetada neid ..... 5
II.II Vähendada vaesust ja sotsiaalset tõrjutust ..... 7
II.III Edendada osalemist võimestamise, koostöö ja usalduse kaudu ..... 9
II.IV Tõhustada võrdset juurdepääsu kvaliteetsele kaasavale tavaharidusele ..... 11
II.V Tõhustada võrdset juurdepääsu kvaliteetsele ja jätkusuutlikule tööhõivele ..... 13
II.VI Parandada romade tervist ning tõhustada võrdset juurdepääsu kvaliteetsetele tervishoiu- ja sotsiaalteenustele ..... 15
II.VII Tõhustada võrdset juurdepääsu asjakohasele segregatsioonita eluasemele ja esmatähtsatele teenustele ..... 17
III. ROMAD LAIENEMISPROTSESSIS OSALEVATES RIIKIDES ..... 19
IV. ELi MEETMED ..... 21
KOKKUVÕTE ..... 25

## SISSEJUHATUS

Euroopa Liit (EL) rajaneb põhimõttel, et kõik liidu kodanikud peaksid saama ühiskonnas täiel määral osaleda. Võrdsus, kaasamine ja põhiõiguste austamine on ELi põhiväärtused, millest juhindutakse ELi õigusaktides, poliitikas ja meetmetes. Need väärtused on olulised sotsiaalse sidususe, majandusliku vastupanuvõime ja pikaajalise konkurentsivõime jaoks. Sellega seoses ja kooskõlas oma võrdõiguslikkuse liidu tegevuskavaga on komisjon seadnud mittediskrimineerimise ja kaasamise üheks oma peamisest prioriteetidest. Selle kohustuse lahutamatu osa on romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise edendamine, mis aitab rakendada aluslepingutes ja põhiõiguste hartas sätestatud õigusi ja põhimõtteid.

Romad[1] on Euroopa suurim etniline vähemus – kogu maailmajaos on romasid hinnanguliselt 10–12 miljonit ning neist ligikaudu 6 miljonit elab ELis[2]. Lääne-Balkani riikide ühinemisega suureneb see arv eeldatavasti märkimisväärselt. Hoolimata liikmesriikide ja ELi jätkuvatest jõupingutustest kogevad paljud romad jätkuvalt diskrimineerimist, romavastasust ja sotsiaal-majanduslikku tõrjutust. Selle püsiva ebavõrdsuse vähendamiseks võeti 7. oktoobril 2020 vastu tugevam romade võrdõiguslikkust, kaasamist ja osalemist käsitlev ELi strateegiline raamistik aastateks 2020–2030. Selles seati seitse ELi tasandi eesmärki[3] ja tehti esimest korda ettepanek 2030. aasta kvantitatiivsete ELi tasandi peamiste eesmärkide kohta. Sellega edendatakse „ühist, kuid diferentseeritud lähenemisviisi“, mille kohaselt kõik liikmesriigid töötavad ühiste ELi tasandi eesmärkide saavutamise ja minimaalsete kohustuste täitmise nimel, kohandades seejuures oma meetmeid vastavalt riiklikele oludele ja oma roma elanikkonna suurusele. Eeldatakse, et märkimisväärse roma elanikkonnaga liikmesriigid võtavad kaugeleulatuvamaid kohustusi Raamistikku tõhustati nõukogu 12. märtsi 2021. aasta soovitusega, mille alusel liikmesriigid kohustusid võtma vastu romasid käsitlevad riiklikud strateegilised raamistikud ja neid rakendama. Nende ELi vahendite rakendamist toetavad riiklikud romade kontaktpunktid, ELi rahastamine, järelevalvemehhanismid ja vastastikune õppimine, mis moodustavad koos ühise tegevus-, vastutus- ja koordineerimisraamistiku, muutes ühised eesmärgid Euroopa ühisteks jõupingutusteks.

Romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku kaheaastase järelevalvetsükli osana esitavad kõik liikmesriigid[4] Euroopa Komisjonile oma romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike kohta eduaruanded. Nende põhjal avaldab komisjon kogu ELis tehtud edusammude koondhinnangu. Käesolevas kolmandas komisjoni rakendamisaruandes käsitletakse suundumusi ajavahemikul 1. juunist 2023 kuni 31. märtsini 2025[5].

---

[1] „Roma“ on üldtermin, mis viitab mitmesugustele roma päritolu inimestele, nagu romad, sintid, kaaled, romanišid ja bojašid/rudarid. See hõlmab ka selliseid rühmi nagu aškalid, egiptlased, jenišid, domid, lomid, romid ja abdalid, rändkogukondi, sealhulgas etnilisi rändureid või haldusnimetusega *gens du voyage* määratletud rändureid, ning inimesi, kes määratlevad end mustlastena, ilma et seejuures eirataks nende rühmade eripärasid.

[2] Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik (2025), „The Unheard 12 Million – Council of Europe Commissioner issues urgent wake-up call to act for Roma and Traveller rights“, 1. oktoober 2025.

[3] i) Võidelda romavastasuse ja diskrimineerimise vastu ning ennetada neid; ii) vähendada vaesust ja sotsiaalset tõrjutust, et kaotada sotsiaal-majanduslik lõhe romade ja üldise elanikkonna vahel; iii) edendada osalemist võimestamise, koostöö ja usalduse kaudu; iv) tõhustada võrdset juurdepääsu kvaliteetsele kaasavale tavaharidusele; v) tõhustada võrdset juurdepääsu kvaliteetsele ja jätkusuutlikule tööhõivele; vi) parandada romade tervist ning tõhustada juurdepääsu kvaliteetsetele tervishoiu- ja sotsiaalteenustele ning vii) tõhustada võrdset juurdepääsu asjakohasele segregatsioonita eluasemele ja esmatähtsatele teenustele.

[4] Välja arvatud Malta.

[5] Pärast aruandeperioodi rakendatud meetmeid on käesolevas aruandes arvesse võetud üksnes juhul, kui riiklikud romade kontaktpunktid on neist komisjonile teada andnud.

Lisaks riiklikele aruannetele tuginetakse käesolevas hinnangus veel kahele tõendusallikale. Esiteks võetakse arvesse Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti korraldatud 2024. aasta romade uuringut, mille abil saadi romade olukorra kohta võrreldavaid andmeid[6]. Teiseks tuginetakse romade juhitud ning nende huve kaitsvatelt kodanikuühiskonna organisatsioonidelt ja muudelt sidusrühmadelt (edaspidi „sidusrühmad“) saadud teabele, mida koguti kolme peamise algatuse kaudu: romade kodanikuühiskonna järelevalve algatus, spetsiaalne dialoog rakendamise üle volinik Lahbibiga ning tagasisidekorje. Need sisendid annavad väärtuslikku teavet probleemide kohta, millega sidusrühmad romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku rakendamisel silmitsi seisavad, ja võimalike rakendamise parandamise viiside kohta.

Liikmesriigid on võtnud meetmeid, et tugevdada juhtimist ja järelevalvet, võidelda romavastasuse ja diskrimineerimise vastu ning parandada romade juurdepääsu haridusele, tööhõivele, tervishoiule ja eluasemele, sealhulgas ELi rahastatavate algatuste kaudu. 2024. aasta romade uuringu tulemused näitavad olukorra paranemist alates 2016. aastast, sealhulgas suure materiaalse puuduse vähenemist ning mittetöötavate ja mitteõppivate noorte (NEET-noored) osakaalu vähenemist, romade osakaalu suurenemist tasustatud tööl, suuremat osalemist alushariduses ja lapsehoius ning paremaid elamistingimusi. Sellest hoolimata on edusammud liikmesriigiti ja poliitikavaldkonniti endiselt ebaühtlased ning püsivad märkimisväärsed probleemid poliitiliste kohustuste täitmisel nii, et romade olukord märkimisväärselt paraneks.

Käesolevas aruandes hinnatakse romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike rakendamist ning edusamme romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus seatud eesmärkide ja sihtide saavutamisel. See hõlmab ka laienemispiirkonnas toimuvaid muudatusi ja asjakohaseid ELi tasandi meetmeid. Seda täiendab komisjoni talituste töödokument, mis sisaldab komisjoni koostatud teabelehti riikide kohta ning Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti koostatud ülevaadet riiklikest kvantitatiivsetest eesmärkidest ja teatatud edusammudest (vt liide).

## I. PARTNERLUSED JA INSTITUTSIOONILINE SUUTLIKKUS

Romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike rakendamisel on oluline tulemuslik juhtimine. Kuigi kõik liikmesriigid on loonud juhtimisstruktuurid, mille keskmes on riiklikud romade kontaktpunktid, esineb endiselt märkimisväärseid erinevusi institutsioonilises suutlikkuses, koordineerimises, sidusrühmade osalemises ja kohalikus rakendamises. Seda korda tuleb tugevdada, et muuta riiklikud strateegiad tulemuslikeks meetmeteks. Sellega seoses juhtisid sidusrühmad tähelepanu püsivatele probleemidele, mis takistavad tulemuslike kohalike meetmete võtmist romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike põhjal, eelkõige killustatud juhtimisele, omavalitsuste piiratud suutlikkusele ja poliitiliselt tundlikele küsimustele, mis mõjutavad romade kaasamise meetmete prioriseerimist ja rakendamist. See näitab, et tagada tuleb suurem toetus suutlikkuse suurendamise ja tehnilise abi kaudu.

### Peamised saavutused

Kõik andmeid esitanud liikmesriigid on määranud riiklikud romade kontaktpunktid, kes vastutavad nende romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike rakendamise koordineerimise eest. Mitmes riigis on võetud meetmeid riiklike romade kontaktpunktide toimimise parandamiseks, suurendades töötajate arvu, parandades institutsioonilist korraldust

[6] Uuring hõlmab kümmet liikmesriiki (BG, CZ, FR, EL, HU, IE, IT, PT RO, ES) ja kolme kandidaatriiki (AL, MK, RS).

või eraldades rohkem eelarvevahendeid[7]. Mitmel juhul on riiklikud romade kontaktpunktid otseselt kaasatud programmide järelevalve- ja koordineerimismehhanismidesse[8]. See aitab romade kaasamise prioriteete paremini laiemasse sotsiaal- ja ühtekuuluvuspoliitikasse integreerida. Näiteks Slovakkias on riiklik romade kontaktpunkt 2021.–2027. aasta Slovakkia programmi (Euroopa Sotsiaalfond+-ist (ESF+) ja Euroopa Regionaalarengu Fondist (ERF) kaasrahastatav ühtekuuluvuspoliitika programm) järelevalvekomitee täisliige ning koordineerib tõrjutud roma kogukondade teemaga tegeleva erikomisjoni tegevust. Küpros moodustas oma romasid käsitleva riikliku strateegilise raamistiku jaoks järelevalvekomitee, mis toob kokku ministeeriumid ja romade esindajad, et tugevdada koordineerimist ja poliitikakujundamises osalemist.

Romade kaasamise meetmete rakendamine sõltub ka koostööst kohalike ja piirkondlike omavalitsustega. Omavalitsustel on oluline osa meetmete rakendamisel sellistes olulistes valdkondades nagu haridus, eluasemed ja sotsiaalteenused. Näiteks Kreeka on rakendanud raamistikku, mille alusel on 85 omavalitsust juba esitanud romade kaasamise kohalikud tegevuskavad, et tagada kooskõla riiklike prioriteetidega.

Kokku 20 liikmesriiki[9] jälgivad korrapäraselt oma romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike rakendamist ja on kindlaks määranud vähemalt ühe kvantitatiivse või kvalitatiivse eesmärgi. Julgustav on see, et peaaegu kõik märkimisväärse roma elanikkonnaga riigid on kehtestanud kvantitatiivsed sihid ja näitajad vähemalt viie eesmärgi puhul. Tšehhi, Slovakkia ja Hispaania on välja töötanud tugevad järelevalveraamistikud, mis on kooskõlas romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku näitajatega, samal ajal kui Bulgaaria raamistik on piiratum, kuid nende näitajatega üldjoontes kooskõlas. Ülejäänud märkimisväärse roma elanikkonnaga liikmesriikides on järelevalveraamistike väljatöötamisel jõutud eri etappidesse, mis tähendab, et andmete esitamise ajal olid mõned näitajate või sihtväärtused veel kindlaks määramata või osalised (vt liide), ning see mõjutab riiklike eesmärkide saavutamisel tehtud edusammude hindamist.

Romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike alusel kehtestatud riiklike sihtide puhul (saavutamise aastad on erinevad) näitab kättesaadav teave, et nende saavutamisel on tehtud erinevaid edusamme: Bulgaaria on teatanud, et ta on saavutanud oma 2030. aasta sihid koolieelse ja keskhariduse valdkonnas ning teinud mõningaid edusamme muudes valdkondades; Slovakkia püsib 2030. aasta eluaseme- ja osalemissihtide saavutamisel graafikus; Hispaania on saavutanud mõned 2026. aastaks seatud romavastasusega võitlemise sihid, kuid jääb maha muudes valdkondades, eelkõige hariduses; Tšehhi edusammud riigi 2030. aasta sihtide saavutamisel on piiratud või puuduvad. Ungari, Kreeka ja Rumeenia esitatud teave ei võimalda hinnata edusamme, mis on tehtud nende riiklike sihtide saavutamisel (Ungari ja Kreeka puhul 2030. aasta ning Rumeenia puhul 2027. aasta; vt liide). Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti analüüs näitab, et 16 näitajast kümne puhul on olukord alates 2016. aastast paranenud. Edusammud ei ole siiski piisavad, et saavutada enamik romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku eesmärkidest ja sihtidest 2030. aastaks, kuid tööhõive-eesmärgi täitmisel püsitakse praegu ajakavas.

### Hindamine ja lahendamata probleemid

Liikmesriigid on jätkanud romade kaasamist toetavate juhtimisstruktuuride tugevdamist. Riiklike romade kontaktpunktide piisava institutsioonilise suutlikkuse ja ressursside tagamine

[7] BE, BG, CZ, DE, EL, ES, FR, HU, HR, IE, IT, LT, LV, RO, SI, SK.
[8] BG, CZ, EL, ES, FR, HR, HU, LV, IT, RO, SK.
[9] BE, BG, CY, CZ, EE, EL, ES, FI, HR, HU, IE, IT, LV, LT, NL, PL, RO, SE, SI, SK.

on jätkuvalt oluline, et saavutada tulemuslik valdkondadevaheline koordineerimine. Romade kaasamisega arvestatakse üldistes poliitikameetmetes üha enam, kuid sageli puuduvad seejuures romade jaoks ette nähtud kaitse- ja teavitusmeetmed, mis tagaksid romade juurdepääsu meetmetele ning võimaluse neist kasu saada.

Riiklike ja kohalike ametiasutuste vaheline nõrk koordineerimine on endiselt suur kitsaskoht, mis raskendab riiklike strateegiate muutmist tulemuslikeks kohalikeks meetmeteks. Detsentraliseeritud süsteemides põhineb rakendamine sageli kaalutlusõigusel ning omavalitsused väldivad selliseid poliitiliselt tundlikuks peetavaid meetmeid nagu segregatsiooni kaotamine, eelistades lühiajalisi ja väikese konfliktiohuga meetmeid.

Järjepidevate tulemuste saavutamiseks on vaja kindlamat juhtimiskorda, sealhulgas selgemaid kohustusi, tulemuslikku järelevalvet ja suuremat vastutust. Koordineerimise ja haldussuutlikkuse parandamine, eelkõige suutlikkuse sihipärase suurendamise ja asjakohaste stiimulite kaudu omavalitsuse tasandil, võib parandada romade kaasamise meetmete rakendamist ja suurendada ELi rahaliste vahendite tulemuslikku kasutamist. Endiselt on väga oluline tugevdada juhtimisstruktuuride ja ELi rahastatavate programmide rakendamise vahelist seost.

Liikmesriikides tuleb teha edasisi jõupingutusi, et tugevdada järelevalveraamistikke Mõnel juhul ei ole sihte ja näitajaid veel kindlaks määratud või need ei ole täielikud, samal ajal kui jälgimisel tuginetakse peamiselt väljund-, mitte tulemusnäitajatele. Need puudujäägid kajastavad andmete kättesaadavuse ja võrreldavuse laiemaid piiranguid kogu ELis. Mitmes liikmesriigis ei ole roma elanikkonda ametlikus statistikas piisavalt arvesse võetud, mis raskendab ebavõrdsuse ja tehtud edusammude hindamist aja jooksul. Paremini võrreldavad meetodid koos disagregeeritud ja asendusandmetega[10] – kui see on asjakohane ja õiguslikult lubatud – tugevdaksid tõenduspõhist poliitikakujundamist ning parandaksid aruandluse täielikkust ja võrreldavust. Kui valimite suurus seda võimaldab, võib jälgimine lisaks üldise elanikkonnaga võrdlemisele hõlmata ka erinevusi roma elanikkonna seas.

**Suunised meetmete täiustamiseks**

Selleks et kiirendada edusamme ELi tasandi eesmärkide saavutamisel kooskõlas ühise, kuid diferentseeritud lähenemisviisiga, kutsub komisjon liikmesriike, eelkõige neid, kus on märkimisväärne roma elanikkond, võtma järgmisi meetmeid:

- **suurendama riiklike romade kontaktpunktide volitusi, personali ja rahastamist**, tagama nende tulemusliku kaasamise peavoolu- ja sihipärase poliitika ning ELi rahastatavate programmide koordineerimisse ja järelevalvesse ning andma neile volitused jälgida edusamme romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku alusel;
- **tugevdama romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike järelevalvet, et jälgida edusamme selgete eesmärkide ja tulemusnäitajate alusel**, mis on kooskõlas romasid käsitleva ELi strateegilise raamistikuga, kasutades disagregeeritud ja asendusandmeid, kui see on asjakohane ja õiguslikult lubatud;
- **tõhustama koordineerimist valitsemistasandite vahel**, eelkõige **tugevdades kohalikku rakendamist** selgemate kohustuste, sidusrühmade suurema osalemise, omavalitsuste suurema haldussuutlikkuse ja paremate aruandlusmehhanismide kaudu.

[10] Kättesaadav aadressil https://commission.europa.eu/system/files/2020-10/portfolio_of_indicators_en.pdf.

## II. ELi EESMÄRGID

Käesolevas osas antakse ülevaade romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku seitsme eesmärgi saavutamisel tehtud edusammudest. Iga eesmärgi juures on esitatud romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus 2030. aastaks seatud peamised eesmärgid kui võrdlusalused, mille põhjal edusamme hinnatakse.

### II.I Võidelda romavastasuse ja diskrimineerimise vastu ning ennetada neid

**Romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku peamised eesmärgid 2030. aastaks:**

- vähendada diskrimineerimiskogemusega romade osakaalu vähemalt poole võrra
- vähendada üldises elanikkonnas vähemalt kolmandiku võrra selliste inimeste osakaalu, kes ei tunne end mugavalt, kui neil on romadest naabrid

Romavastasust käsitatakse romade vastu suunatud rassismi vormina,[11] mis põhjustab jätkuvalt sotsiaalset tõrjutust ja diskrimineerimist kogu ELis, halvendades juurdepääsu haridusele, tööhõivele, tervishoiule, eluasemetele ja muudele esmatähtsatele teenustele. Kuna romavastasus mõjutab tugevalt üldisi edusamme romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise valdkonnas, on selle vastu võitlemist kirjeldatud romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus nii eraldiseisva eesmärgi kui ka valdkondadevahelise prioriteedina.

2024. aasta romade uuringu tulemused näitavad, et peaaegu iga kolmandat roma (31 %) on etnilise tausta tõttu diskrimineeritud. Usaldus institutsioonide vastu on samuti suhteliselt väike: üksnes umbes pooled vastanud romadest (49 %) usaldavad oma riigi politseid ning vaid kaks viiendikku (40 %) väljendas usaldust riigi õigussüsteemi vastu. 2023. aasta Eurobaromeetri uuringu tulemuste kohaselt tunneks ainult 67 % liikmesriikidest pärit vastanutest end tööl roma kolleegiga igapäevaselt kokku puutudes mugavalt[12]. Sidusrühmad rõhutasid, et hoolimata romavastasuse probleemi üha suuremast tunnistamisest poliitikaraamistikes on selle vastu võitlemiseks tehtavad jõupingutused endiselt killustatud ja sageli lühiajalised, mis näitab vajadust süsteemsemate ja paremini integreeritud meetmete järele.

#### Peamised saavutused

Aruandeperioodil võttis märkimisväärne arv liikmesriike meetmeid, et edendada romavastasuse probleemi tunnistamist ja nähtavust. Mõni liikmesriik[13] suurendas institutsioonilist suutlikkust võidelda romavastasusega; täpsemalt asutas Saksamaa romavastasusega võitlemise sõltumatu aruandlus- ja teabekeskuse (MIA), Hispaania alustas romavastasusega võitlemise riikliku pakti koostamist ning Leedu algatas konsultatsioonid romavastasusega võitlemise spetsiaalse eksperdikomisjoni kohta. Tšehhis ja Slovakkias tugevdati poliitika- ja institutsioonilisi raamistikke romavastasuse määratluse ametliku vastuvõtmisega. Üldsuse teadlikkust edendati veelgi teadlikkuse suurendamise ja meediakampaaniate abil, sealhulgas Läti dokumentaalfilmide sarjaga,[14] mis toodeti ELi rahastatud Läti romade platvormi raames.

[11] Romavastasus (romade vastase rassismi vorm) on ajalooliste juurtega struktuuriline nähtus, mida esineb institutsioonilisel, sotsiaalsel ja inimestevahelisel tasandil. See on saanud alguse sellest, kuidas enamus on romadesse suhtunud ja neid kohelnud. See taandub „teisestamise“ protsessile, mis põhineb nii negatiivsetel kui ka positiivsetel eksootilisust omistavatel stereotüüpidel.

[12] Uued andmed romadest naabrite näitaja kohta tehakse kättesaadavaks eelseisva 2026. aasta Eurobaromeetri uuringu tulemusel.

[13] AT, BE, BG, CZ, DE, EL, ES, FR, IE, IT, LV, LT, NL, RO, SK, SE.

[14] Kättesaadav aadressil https://www.youtube.com/@KulturasMinistrija/videos.

Mitu liikmesriiki[15] tõhustas diskrimineerimise ja vaenukuritegude ohvritele osutatavaid tugiteenuseid, täiustades kaebuste esitamise mehhanisme, pakkudes tasuta õigusabi ja tagades teavitusteenused. Näiteks Bulgaaria korraldas peamiselt äärepoolsetes piirkondades mobiilsete meeskondade abil tuhandeid õigusnõustamisi[16] ja võttis kasutusele mobiilirakenduse, et hõlbustada õiguskaitse kättesaadavust[17].

Teadlikkuse suurendamise algatused ja mälestusüritused, nagu Euroopa romade holokausti mälestuspäev ja rahvusvaheline romade päev, pälvisid paljudes liikmesriikides[18] laialdasemat tunnustust, tänu millele suurenes üldsuse teadlikkus romade ajaloost ja kultuurist. Näiteks Prantsusmaal tunnistatakse Montreuil-Bellay mälestusprojektiga umbes 1 850 roma tagakiusamist teise maailmasõja ajal ning suurendatakse teadlikkust mälestuspaiga ja kavandatud muuseumi abil. 2025. aasta oktoobris võttis Madalmaade Parlamendi Teine Koda vastu Tseggai ettepaneku, millega tunnustati Euroopa Nõukogu rahvusvähemuste kaitse raamkonventsiooni alusel ametlikult Madalmaade romasid, sintisid ja rändureid kui rahvusvähemusi.

### Hindamine ja lahendamata probleemid

Hoolimata kasvavast poliitilisest tähelepanust romavastasusele on romavastasuse ja romade diskrimineerimise vastu võitlemise meetmete rakendamine ja nende täitmise tagamine liikmesriigiti endiselt ebaühtlane ja killustatud, mis näitab, et poliitilises pühendumuses püsivad lüngad ja täitmise tagamise mehhanismid on nõrgad. Seetõttu ei võeta asutusi sageli piisavalt vastutusele selliste tavade eest nagu segregeeritud haridus ja ebaseaduslik väljatõstmine või sunnitud väljakolimine.

Diskrimineerimisest ja vihkamisest tulenevatest vahejuhtumitest jäetakse endiselt sageli teatamata, kuna usaldus institutsioonide vastu on väike, kardetakse kättemaksu ja ei olda piisavalt teadlikud kaebuste esitamise mehhanismidest. Seetõttu napib usaldusväärseid andmeid, mis omakorda raskendab tulemuslike poliitikameetmete kavandamist ja hindamist. Samal ajal peetakse suurteks usalduse ja kaasamise takistusteks jätkuvalt muret teatavate politseitegevuse tavade, sealhulgas etnilise päritolu alusel profileerimise ja ebaproportsionaalse jõu kasutamise pärast.

Suundumuste ja tulemuste hindamist raskendab endiselt asjaolu, et riiklikul ja riigi tasandist madalamal tasandil püsivad lüngad etnilise päritolu alusel disagregeeritud andmetes, mis käsitlevad roma elanikkonna diskrimineerimist ning mitmesuguseid ja omavahel läbipõimunud diskrimineerimise vorme, ning jälgimine on ebaühtlane. Paljudes liikmesriikides on võrdõigusasutuste ressursid, volitused või sõltumatus piiratud, mis vähendab nende suutlikkust pakkuda tulemuslikku õiguskaitset ja osaleda strateegilistes kohtuvaidlustes. Liikmesriigid pidid 2026. aasta juuniks üle võtma uued ELi direktiivid võrdõigusasutuste kohta[19].

---

[15] AT, BG, CZ, DE, EL, ES, FI, HR, IE, IT, LT, LV, SK.
[16] Kättesaadav aadressil https://www.justice.government.bg/home/index/1201f1c6-798b-41b6-a874-052e228ac8a1?top=1
[17] Kättesaadav aadressil https://apps.apple.com/bg/app/%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%B8-%D0%BC%D0%B8/id6471497775.
[18] AT, BE, BG, CY, CZ, DE, EE, EL, ES, FR, HR, HU, IT, LU, LV, LT, NL, PT, RO, SK.
[19] Nõukogu 7. mai 2024. aasta direktiiv (EL) 2024/1499 ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. mai 2024. aasta direktiiv (EL) 2024/1500, millega kehtestatakse võrdõigusasutuste suhtes kohaldatavad nõuded. Kättesaadavad aadressil https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1499/oj ja https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1500/oj.

Nõuetekohane rakendamine ja nõuete täielik täitmine on olulised, et võrdõigusasutuste sõltumatust, ressursse ja tulemuslikkust suurendada ning nimetatud puudujäägid kõrvaldada.

**Suunised meetmete täiustamiseks**
Selleks et kiirendada edusamme ELi tasandi eesmärkide saavutamisel kooskõlas ühise, kuid diferentseeritud lähenemisviisiga, kutsub komisjon liikmesriike võtma järgmisi meetmeid:

- **parandama diskrimineerimisvastaste ja vaenukuritegusid käsitlevate ELi õigusaktide rakendamist ja nende nõuete täitmist**, i) tagades asjakohased karistused; ii) parandades juurdepääsu kaebuste esitamise mehhanismidele; iii) registreerides süsteemselt romavastasuse juhtumeid ning iv) tegeledes teatamata jätmise probleemiga meetmete abil, millega suurendatakse usaldust avaliku sektori asutuste vastu ja jälgitakse muutusi selles usalduses;
- **edendama üldsuse teadlikkuse suurendamist, mälestus- ja haridusalgatusi seoses romade ajaloo, kultuuri ja romavastasusega**, sealhulgas koolide õppekavade, õpetajahariduse, meedia kaasamise ja mälestustegevuse kaudu, et võidelda ühiskonnas stereotüüpide ja eelarvamuste vastu;
- **tegelema süstemaatiliselt romavastasuse kaotamisega valdkondlikus poliitikas** – eelkõige hariduse, tööhõive, tervishoiu ja eluasemete valdkonnas –, võideldes diskrimineerimise vastu, tugevdades institutsioonilisi tavasid ning edendades teadlikkuse suurendamist ja oluliste spetsialistide koolitamist.

## II.II Vähendada vaesust ja sotsiaalset tõrjutust

**Romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku peamised eesmärgid 2030. aastaks:**
- vähendada romade ja üldise elanikkonna vahelist vaesuse lõhet vähemalt poole võrra
- vähendada roma laste ja teiste laste vahelist vaesuse lõhet vähemalt poole võrra

Romade püsiv vaesus on kogu ELis endiselt suur probleem. See mõjutab ebaproportsionaalselt lapsi, kuna ebasoodsad olud kuhjuvad nende puhul alates varasest east, suurendades tõrjutuse põlvest põlve edasikandumise ohtu ja piirates märkimisväärselt sotsiaalset liikuvust.

2024. aasta romade uuringu tulemused kinnitavad, et vaesus ja majandusraskused on roma kogukondades endiselt laialt levinud. Kokku elab suhtelises vaesuses 77 % roma lastest, mis on ligikaudu neli korda suurem osakaal kui üldise elanikkonna puhul. Lisaks elab 40 % lastest leibkondades, mis kannatavad suure materiaalse puuduse käes[20]. See osakaal on 2016. aastaga võrreldes (66 %) oluliselt kahanenud, kuid endiselt märkimisväärselt suurem kui üldise elanikkonna puhul (7 %)[21]. Sidusrühmad rõhutasid romade vaesuse mitmemõõtmelist ja põlvkondadevahelist olemust ning vajadust integreeritud poliitikameetmete järele kõigis valdkondades (haridus, tööhõive, tervishoid, eluasemed). Samuti märkisid nad, et kuigi mitu liikmesriiki on tugevdanud sotsiaalkaitsesüsteeme, suurendanud rahalisi hüvitisi või parandanud nende kättesaadavust, on romadele suunatud meetmed vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemiseks endiselt piiratud, eelkõige need, mille eesmärk on ületada sellised

[20]Suur materiaalne puudus on määratletud kui leibkonna suutmatus lubada endale üheksast esmatarbekaubast või kulust vähemalt nelja, sealhulgas piisav küte, korrapärased täisväärtuslikud eined ja ootamatud kulud (Roma Survey 2024, lk 32).
[21] Kättesaadav aadressil https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mddd11__custom_22313195/default/table (Eurostat 2020).

takistused juurdepääsul tavapärasele toetusele, nagu haldustakistused, piiratud juurdepääs teabele ja vähene usaldus avaliku sektori asutuste vastu.

### Peamised saavutused

Paljud liikmesriigid[22] teatasid meetmetest, mille eesmärk on parandada juurdepääsu sotsiaalkaitsele, eelkõige selliste teavitusmehhanismide kaudu nagu Belgia projekt Bridging Figures (Flandria), millega jõuti tuhandete haavatavate peredeni, sealhulgas paljude romadeni, ning pakuti praktilist tuge juurdepääsul kohalikele koolidele ja avalikele teenustele. See lähenemisviis aitas luua vastastikust usaldust kohalike romade ja avaliku sektori asutuste vahel, parandades samal ajal kohalike romade iseseisvat toimetulekut.

Piiratud arv liikmesriike[23] teatas romade vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastaste sihipäraste meetmete rakendamisest, samal ajal kui mõnes liikmesriigis[24] käsitletakse neid probleeme valdkondadevaheliste küsimustena muude valdkondlike eesmärkide saavutamisel. Näiteks Itaalia projektides Accedere ja Salute, mida kaasrahastati ESF+-ist ja mille sihtrühmade hulka kuulusid ebasoodsas olukorras oleva rühmana ka romad, rakendati integreeritud sektoriülest lähenemisviisi, mis aitas märkimisväärselt vähendada eraldatud asulates elavate inimeste arvu.

Mitu liikmesriiki[25] teatas ka, et nad keskenduvad roma laste vaesusele, mille vähendamist toetatakse ELi rahastamisvahenditest. Näiteks on Bulgaaria võtnud kasutusele ESF+ kaasrahastatava kava, mille kaudu pakutakse toidutalonge ja põhitoetust ebasoodsas olukorras olevate perede lastele ning Horvaatia võttis kasutusele mobiilsed teavitusmeeskonnad, et toetada isoleeritud asulates elavaid perekondi[26].

### Hindamine ja lahendamata probleemid

Jätkuvatest jõupingutustest hoolimata on vaesus roma kogukondades endiselt laialt levinud ja kujutab endast ühte kõige püsivamat sotsiaal-majandusliku tõrjutuse vormi ELis. Teatatud on mõningastest edusammudest, mida on tehtud eelkõige sotsiaalkaitsele ja sotsiaalteenustele juurdepääsu parandamise meetmete abil. Edusammud on siiski endiselt piiratud ja ebaühtlased, kusjuures enamiku meetmete puhul keskendutakse pigem hüvitiste kättesaadavusele kui vaesuse struktuursete põhjustega tegelemisele.

COVID-19 kriis halvendas olukorda, suurendades olemasolevaid lünki ja pöörates tagasi mõned enne 2020. aastat tehtud edusammud, kusjuures kriisi mõju oli tuntav kogu aruandeperioodi jooksul. Kaasamist takistavad veelgi territoriaalsed erinevused ja teenuste ebaühtlane jaotus, eelkõige äärepoolsetes piirkondades. Ametiasutused peaksid ennetavalt tegelema nähtamatute tõketega, nagu digitaalne tõrjutus ja isikut tõendavate dokumentide või omandiõigust tõendavate dokumentide puudumine, mis takistavad kõige tõrjutumate leibkondade ja kodutute romade juurdepääsu sotsiaalkaitsele.

Romade vaesust ja sotsiaalset tõrjutust põhjustavad omavahel seotud sügavalt juurdunud ebasoodsad olud, mis kanduvad ühest põlvkonnast teise. Nende probleemidega tegelemiseks on vaja integreeritud poliitilisi lahendusi, milles on sotsiaalkaitse ühendatud haridus-, tööhõive-, eluaseme- ja tervishoiumeetmetega.

---

[22] AT, BE, BG, FI, FR, DE, EL, HU, IT, NL, RO, SK, ES.
[23] FI, HR, ES, PL, RO, SK.
[24] AT, CZ, IT, RO, SK.
[25] BG, HR, ES, IT, SI, LU.
[26] Kättesaadav aadressil https://www.centar-medjimurje.hr/.

**Suunised meetmete täiustamiseks**
Selleks et kiirendada edusamme ELi tasandi eesmärkide saavutamisel kooskõlas ühise, kuid diferentseeritud lähenemisviisiga, kutsub komisjon liikmesriike võtma järgmisi meetmeid:

- **viima romade kaasamise meetmed kooskõlla vaesusevastase võitluse ja lapse õiguste valdkonna peavoolupoliitikaga**, sealhulgas romadele suunatud kaitsemeetmete ja romasid käsitlevate näitajate kaudu, et tagada roma perekondadele ja lastele võrdne juurdepääs;
- **parandama juurdepääsu sotsiaalkaitsele ja avalikele teenustele**, sealhulgas lihtsustades haldusmenetlusi ja tegeledes nähtamatute tõketega, nagu digitaalne tõrjutus, isikut tõendavate dokumentide või omandiõigust tõendavate dokumentide puudumine ning kõige tõrjutumate romade piiratud teavitamine;
- **töötama välja integreeritud pikaajalised lahendused romade vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vähendamiseks**, ühendades sotsiaalkaitse haridus-, tööhõive-, eluaseme- ja tervishoiumeetmetega, et tegeleda struktuursete ja põlvest põlve edasi kanduvate ebasoodsate oludega.

Koos vaesusevastase strateegiaga avaldatud tulemusliku vaesusevastase poliitika põhimõtete eesmärk on suunata tulemuslikke vaesusevastaseid strateegiaid riiklikul, piirkondlikul ja kohalikul tasandil. Need põhimõtted hõlmavad järgmisi punkte, mis on käesoleva aruande kontekstis eriti olulised:

- **rahalised vahendid viiakse poliitikaeesmärkidega kooskõlla, kasutades ELi rahalisi vahendeid**, sealhulgas riikliku ja piirkondliku partnerluse kavade rakendamisega seotud rahastamist, et toetada ja täiendada riiklike, piirkondlike ja kohalike ametiasutuste jõupingutusi **vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemisel**;
- välja töötatakse **sihipäraseid meetmeid**, et toetada **suuremas vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus** olevaid rühmi, sealhulgas romasid;
- kehtestatud on **sihtotstarbelised programmid**, et parandada madala sissetulekuga leibkondadest pärit õpilaste ja üliõpilaste **õppimisvõimaluste** ulatust ja **kvaliteeti** (lisarahastamine koolidele, õpetajate kutsealane areng, juhendamine, stipendiumid ja rahaline abi, juurdepääs asutustele ja materjalidele, segregatsiooni kaotamise meetmed, sealhulgas romade puhul, jne);
- kogukondade nõusolekul toimub **eraldatud roma asulate süstemaatiline kaardistamine** ja hindamine, et teha kindlaks vaesusriski tase, suur materiaalne puudus ja esmatähtsate teenuste kättesaadavuse lüngad, tagades samal ajal romade kaasamise linnaplaneerimise protsessidesse.

### II.III Edendada osalemist võimestamise, koostöö ja usalduse kaudu

**Romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku peamised eesmärgid 2030. aastaks:**

- tagada vähemalt 90 vabaühenduse võimekus osaleda kogu ELi hõlmavas romade kodanikuühiskonna elluviidavas koordineeritud järelevalves ja kaasata nad sellesse
- tagada romade valitsusväliste organisatsioonide osalemine täisliikmetena kõikide selliste programmide järelevalvekomiteedes, mille eesmärk on tegeleda roma kogukondade vajadustega

- kahekordistada selliste romade osakaal, kes diskrimineerimise kogemise korral sellest teatavad
- soodustada märkimisväärse roma elanikkonnaga liikmesriikides romade osalemist poliitikas kohalikul, piirkondlikul, riiklikul ja ELi tasandil

Romade sisuline osalemine on oluline, et võidelda pikaajalise ebavõrdsusega, tugevdada demokraatlikku valitsemistava ja suurendada usaldust avaliku sektori asutuste vastu. Teadlikkus institutsioonilistest tugistruktuuridest on suurenenud: 46 % vastanud romadest on kuulnud vähemalt ühest võrdõigusasutusest või sarnasest asutusest võrreldes 29 %-ga 2016. aastal. Sidusrühmad rõhutasid, et hoolimata ametlike osalemisstruktuuride laiendamisest on romade osalemine sageli piiratud või sümboolne. Ebastabiilne rahastamine ja mõnel juhul kodanikuühiskonna tegutsemisruumi piirangud takistavad jätkuvalt sisulist osalemist.

### Peamised saavutused

Liikmesriigid teatasid romade poliitikas osalemise järkjärgulisest suurenemisest nii kohalikul kui ka riiklikul tasandil. Romad on üha enam esindatud valla- ja linnavolikogudes,[27] linnapeade ametikohtadel[28] ja riikide parlamentides[29]. Kuigi tegemist on positiivsete suundumustega, on romade osalemine poliitiliste otsuste tegemises üldiselt endiselt piiratud ning enamikus liikmesriikides on romad valitavatel ja kõrgematel avaliku sektori ametikohtadel endiselt märkimisväärselt alaesindatud.

Mitu liikmesriiki[30] teatas, et nad on loonud või tugevdanud nõuandvaid organeid seoses romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike rakendamise või asjaomaste poliitikaprotsessidega, kaasates roma kodanikuühiskonda. Näiteks Austria romade dialoogi platvorm, mida rahastab EL, on end kindlalt tõestanud stabiilse vahendina, mis hõlbustab romade kodanikuühiskonna ja avalike haldusasutuste vahelist dialoogi. Saksamaa osaluspõhine andmedialoog, mida juhib föderaalne diskrimineerimisvastane amet, toob kokku avaliku sektori asutused ja kodanikuühiskonna, et töötada välja kogukonna poolt heaks kiidetud meetodid diskrimineerimist käsitlevate andmete kogumiseks.

Rohujuure tasandil teatas mitu liikmesriiki[31] romade osalemisest alt-üles-algatustes. Oluline näide on Slovakkia ELi rahastatav kaasava kohaliku planeerimise arendusrühmade projekt, mille raames korraldati kohaliku planeerimise toetamiseks üle 120 kogukonnafoorumi, samal ajal kui Eesti keskendus kohaliku dialoogi tugevdamisele, avades Valgas roma noortekeskuse ja Tallinnas roma kultuurikeskuse.

### Hindamine ja lahendamata probleemid

Ehkki nõuandvate organite loomine kajastab romade osalemise kasvavat institutsioonilist tunnustamist, piirdub kaasamine sageli ametliku konsulteerimisega, millel on tegevuskavade koostamisele ja poliitilistele tulemustele üksnes piiratud mõju. Oluline katsumus on endiselt tagada, et osalusmehhanismide mõju poliitikale ja tulemustele oleks tajutav

Põhiõiguste kaasav järelevalve areneb järk-järgult kogu ELis, kusjuures mitu liikmesriiki on loonud spetsiaalsed asutused, et jälgida vaenukuritegusid ja diskrimineerimisvastast võitlust

[27] AT, BG, CZ, IT, ES.
[28] BG, EL, SK.
[29] RO, SK, IE, HR ja viimati ka HU.
[30] AT, BE, BG, CZ, EL, ES, FR, IT, IE, LV, NL, SK.
[31] BE, BG, CZ, FR, EL, HU, IT, RO, SK.

käsitlevate õigusaktide rakendamist[32]. Tavad on siiski endiselt ebajärjekindlad ning haldus-, õigus- ja finantspiirangud vähendavad jätkuvalt paljude romade juhitud ning nende huve kaitsvate organisatsioonide tegevus- ja toetussuutlikkust, eelkõige kohalikul tasandil. See mõjutab selliste organisatsioonide suutlikkust osaleda järelevalves, toetada kogukondi ja osaleda poliitilistes protsessides. Osalemist ja kaasamist kahjustavad jätkuvalt vähene usaldus institutsioonide vastu, diskrimineerimiskogemused ja mõnel juhul kodanikuühiskonna tegutsemisruumi piirangud.

**Suunised meetmete täiustamiseks**
Selleks et kiirendada edusamme ELi tasandi eesmärkide saavutamisel kooskõlas ühise, kuid diferentseeritud lähenemisviisiga, kutsub komisjon liikmesriike võtma järgmisi meetmeid:

- **tugevdama romade osalemise institutsioonilisi raamistikke ja edendama romade poliitilist esindatust**, tagades, et romade esindajatel ning romade juhitud ja nende huve kaitsvatel organisatsioonidel on riikliku, piirkondliku ja kohaliku tasandi tegevuskavade koostamisel, poliitika kujundamisel, rakendamisel ja järelevalvel sisuline ja mitmekesine esindatus ning mõju;
- **suurendama kaasavat järelevalvet ja vastutust**, kaasates romade juhitud ja nende huve kaitsvaid kodanikuühiskonna organisatsioone süstemaatiliselt diskrimineerimisvastaste ja romade kaasamise meetmete andmete kogumisse ning nende meetmete rakendamise jälgimisse ja järelevalvesse, sealhulgas asjaomaste järelevalvekomiteede täisliikmetena;
- **pakkuma romade juhitud ja nende huve kaitsvatele organisatsioonidele jätkusuutlikku tuge** lihtsustatud haldusmenetluste, mitmeaastase rahastamise ja suutlikkuse suurendamise kaudu, kaitstes samal ajal kodanikuühiskonna tegutsemisruumi, tegeledes diskrimineerimise probleemiga ning suurendades usaldust avaliku sektori asutuste vastu.

## II.IV Tõhustada võrdset juurdepääsu kvaliteetsele kaasavale tavaharidusele

**Romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku peamised eesmärgid 2030. aastaks:**

- vähendada alushariduses ja lapsehoius osalemise erinevusi vähemalt poole võrra
- vähendada segregeeritud algkoolides käivate roma laste osakaalu vähemalt poole võrra
- vähendada lõhet keskhariduse omandamises vähemalt kolmandiku võrra

Haridus on võrdsete võimaluste, sotsiaalse liikuvuse ja ühiskonnas aktiivse osalemise peamine eeltingimus ning õigus kvaliteetsele ja kaasavale haridusele on sätestatud Euroopa sotsiaalõiguste samba esimeses põhimõttes. Paljude romade jaoks ei ole aga võrdne juurdepääs kvaliteetsele ja kaasavale tavaharidusele endiselt kättesaadav, kuigi see on oluline tõrjutuse kaotamiseks ning selleks, et võimaldada neil ühiskonnas ja majanduses täiel määral osaleda.

2024. aasta romade uuringu tulemused näitavad, et selles valdkonnas on tehtud mõningaid edusamme, kuid ebavõrdsus püsib. Alushariduses ja lapsehoius osalemine[33] suurenes 42 %-lt 2016. aastal 53 %-le 2024. aastal, kuid jääb oluliselt alla ELi keskmise (95 %)[34]. Vaid umbes

[32] AT, IE, DE, HU, HR.
[33] Lapsed vanuses kolm aastat kuni kohustusliku põhihariduse omandamise alguseni.
[34] Kättesaadav aadressil https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uoe_enra21/default/table?lang=en (Eurostat 2023).

kolmandik roma noortest omandab keskhariduse, samal ajal kui üldises elanikkonnas teeb seda üle nelja viiendiku noortest. Samuti püsib segregatsioon: ligi pooled roma lapsed käivad koolides, kus enamik klassikaaslasi või kõik neist on romad. Sidusrühmad juhtisid tähelepanu mõningatele edusammudele, eelkõige alushariduse ja lapsehoiu valdkonnas, ning jõupingutustele, mida on tehtud haridussüsteemist varakult lahkumise vähendamiseks. Samal ajal rõhutasid nad, et püsivate edusammude tegemiseks kaasava hariduse valdkonnas on vaja tugevamaid segregatsiooni kaotamise meetmeid, pikaajalist rahastamist ja paremat järelevalvet.

### Peamised saavutused

Aruandeperioodil võtsid peaaegu kõik andmeid esitanud liikmesriigid[35] meetmeid, et muuta oma haridussüsteemid kaasavamaks ja parandada roma laste juurdepääsu kvaliteetsele haridusele. Alushariduses ja lapsehoius osalemine suurenes märkimisväärselt, eelkõige Bulgaarias, Ungaris, Sloveenias ja Slovakkias, kus valitsused suurendasid taskukohast või kohustuslikku koolieelse hariduse omandamist ja tõhustasid roma vanemate kaasamist. Rohkem toetust tehti kättesaadavaks ka keskharidust ja kolmanda taseme haridust omandavatele roma õpilastele, võttes arvesse, et mitu riiki suurendas juurdepääsu stipendiumidele, mentorlusele ja positiivse diskrimineerimise meetmetele[36]. Nii oli see näiteks Rumeenias, kus sai sotsiaalstipendiume üle 72 000 roma üliõpilase. Ungari 180 *tanoda*'st koosnev võrgustik toetab peamiselt ebasoodsatest oludest pärit roma üliõpilasi õppekavavälise tegevuse kaudu, et ennetada koolist väljalangemist.

Mõnes liikmesriigis[37] on ELi rahastatud katseprojekte – eelkõige ESF+ ning taaste- ja vastupidavusrahastu raames – laiendatud ja riiklikesse haridussüsteemidesse integreeritud. Näiteks on Bulgaaria edukalt viinud rohkem kui 1300 haridusvaldkonnas tegutsevat vahendajat projektipõhiselt toetuselt üle alalistele riigi rahastatud ametikohtadele. Mõni liikmesriik[38] võttis ka meetmeid segregatsiooni otsesemaks vähendamiseks, sealhulgas transporditoetuse, vastuvõtumenetluste kohandamise ja õpetajaskonna suurendamise abil. Slovakkias kehtestati õiguslikult siduvad standardid, millega keelatakse segregatsioon hariduses ja mida toetab koolidele mõeldud metoodiline käsiraamat[39].

### Hindamine ja lahendamata probleemid

Hiljutistele edusammudele tuginedes tuleb jõupingutusi jätkata, et kaotada püsivad lõhed romade ja kogu elanikkonna haridustulemuste vahel. Eelkõige on endiselt oluline suurendada alushariduses ja lapsehoius osalemist ning parandada keskhariduse omandamise määra. Samuti on hädavajalik edendada süsteemseid segregatsiooni kaotamise lähenemisviise[40] kõigil haridustasanditel, et tagada võrdne juurdepääs kvaliteetsele haridusele ja romad ebasoodsate olude ringist välja aidata. Samal ajal võib roma õpilaste tulemusi veelgi parandada see, kui tagatakse kaasav tavakeskkond, mis pakub igakülgset tuge – nii sotsiaalset, emotsionaalset, psühholoogilist kui ka keelelist.

---

[35] AT, BE, BG, HR, CY, CZ, DK, EE, EL, ES, FI, FR, HU, IE, IT, LV, LT, NL, PL, PT, RO, SE, SI, SK.
[36] HR, HU, PL, PT, RO.
[37] BG, CZ, SK.
[38] BG, CZ, HR, HU, RO, SK.
[39] Kättesaadav aadressil https://www.minedu.sk/standardy-dodrziavania-zakazu-segregacie/.
[40] Süsteemsed segregatsiooni kaotamise lähenemisviisid on koordineeritud struktuuri- ja poliitikameetmed, mille eesmärk on kaotada segregatsioon ja tagada kõigile õppijatele, sealhulgas roma lastele, võrdne juurdepääs kaasavale kvaliteetsele haridusele.

Paljud kaasavad haridusmeetmed sõltuvad jätkuvalt lühiajalisest projektipõhisest rahastamisest ning segregatsiooni kaotamisel saavutatud tulemusi jälgitakse endiselt ebaühtlaselt, mistõttu meetmete jätkusuutlikkus ja tulemuslikkus on piiratud. Olemasolevad algatused, nagu vahendajad, juhendamine ja katseprogrammid, tagavad tugeva aluse, mida saab laiendada ja kogu süsteemi hõlmavatesse jätkusuutlikesse lähenemisviisidesse integreerida.

**Suunised meetmete täiustamiseks**
Selleks et kiirendada edusamme ELi tasandi eesmärkide saavutamisel kooskõlas ühise, kuid diferentseeritud lähenemisviisiga, kutsub komisjon liikmesriike võtma järgmisi meetmeid:

- **tugevdama segregatsiooni süsteemset kaotamist kõigil haridustasanditel**, ennetades segregatsiooni ja võideldes selle vastu, tagades tulemuslikult diskrimineerimisvastaste õigusaktide täitmise ning piisava haridus-, psühholoogilise ja keeletoe ning parandades ühtlasi koordineerimist haridus-, sotsiaal- ja pereteenuste vahel ning jälgides edusamme kvaliteetse kaasava tavahariduse saavutamisel, eelkõige märkimisväärse roma elanikkonnaga liikmesriikides;
- **minema lühiajaliselt projektipõhiselt rahastamiselt üle kestlikele, paindlikele ja reageerimist võimaldavatele kaasava hariduse rahastamise raamistikele**, mis võimaldavad koolidel ja omavalitsustel eraldada tulemuslikult vahendeid vastavalt vajadustele, hoida tugitöötajaid ja säilitada pikaajalised kaasamismeetmed;
- **parandama juurdepääsu alusharidusele ja lapsehoiule ning toetama roma õpilaste üleminekut keskharidusele ja selle omandamist** taskukohase ja kättesaadava pakkumise, sihipärase teavitustegevuse ja vanemate kaasamise, mentorluse ja varakult haridussüsteemist lahkumise ennetamise meetmete kaudu.

## II.V Tõhustada võrdset juurdepääsu kvaliteetsele ja jätkusuutlikule tööhõivele

**Romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku peamised eesmärgid 2030. aastaks:**
- vähendada romade ja üldise elanikkonna vahelist tööhõivelõhet vähemalt poole võrra
- vähendada soolisi erinevusi romade tööhõives vähemalt poole võrra
- vähendada mittetöötavate ja mitteõppivate roma noorte (roma NEET-noored) osakaalu vähemalt poole võrra

Tööturule kaasamine on üks peamistest vaesuse vähendamise, sotsiaalse ühtekuuluvuse ja aktiivse ühiskonnas osalemise tõukejõududest. Kuna ELi mõjutavad demograafilised muutused ning kasvav tööjõupuudus ja oskuste nappus, muutub olemasoleva inimpotentsiaali täielik kasutamine üha olulisemaks. Euroopa ühe noorima elanikkonnarühmana moodustavad romad mitmes liikmesriigis üha suurema osa tulevastest tööturule sisenejatest. Paljud neist seisavad siiski endiselt silmitsi diskrimineerimisega, piiratud juurdepääsuga haridusele ja koolitusele ning ebakindlate töösuhetega. Romade võrdõiguslikkuse ja kaasamise edendamine aitaks seega kaasa sotsiaalsele ühtekuuluvusele ja majanduskasvule.

2024. aasta romade uuringu kohaselt teeb tasustatud tööd 54 % romadest võrreldes 43 %-ga 2016. aastal, kuid see näitaja jääb tublisti alla üldise elanikkonna tööhõive määra (75 %[41]).

[41] Kättesaadav aadressil https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a__custom_22319809/default/table.

Mittetöötavate ja mitteõppivate noorte romade (NEET-noored) osakaal vähenes samuti 62 %-lt 2016. aastal 47 %-le 2024. aastal, kuid see on endiselt oluliselt suurem kui üldise elanikkonna määr (9 %[42]). Tööhõivealane ebavõrdsus on eriti suur naiste puhul: üksnes 38 % roma naistest teeb tasustatud tööd, samal ajal kui roma meeste puhul on see näitaja 69 %, mis näitab püsivat soolist ebavõrdsust. Uuringust nähtub siiski, et 2030. aastaks on võimalik saavutada peaaegu kõik romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku tööhõive-eesmärgid, kusjuures olukord on juba märkimisväärselt paranenud Bulgaarias, Ungaris, Itaalias ja Hispaanias. Sidusrühmad juhtisid tähelepanu püsivatele takistustele tööturule kaasamisel, sealhulgas diskrimineerimisele, soolisele ebavõrdsusele ja killustatud tugisüsteemidele. Nad osutasid tulemuslike meetmetena sellistele lähenemisviisidele nagu mentorlus ja vahendamine, teise võimaluse haridus ja roma naiste sihipärane toetamine ning tõstsid esile romade ettevõtluse potentsiaali kohaliku sotsiaal-majandusliku arengu toetamisel.

### Peamised saavutused

Enamik andmeid esitanud liikmesriike[43] rakendas meetmeid, et parandada romade juurdepääsu kvaliteetsele ja jätkusuutlikule tööhõivele, sealhulgas praktikale, töökohapõhisele õppele ja kutseõppeprogrammidele. Märkimisväärseks edasiminekuks võib pidada Itaalias ja Hispaanias rõhuasetuse seadmist e-kaasatusele ja tulevikku suunatud oskustele, et parandada romade juurdepääsu teenindus- ja digisektorile[44].

Samuti tehakse kohalikke ja piirkondlikke algatusi, mille sihtrühmad on roma NEET-noored[45] ja roma naised[46]. Näiteks Soome lõi spetsiaalse tööandjate reservi, et värvata eri sektorites roma praktikante,[47] ning Rootsi töötas välja romakeelsed teavitusvahendid noorte tööotsijateni jõudmiseks. Ka sotsiaalmajandus pakub võimalusi tööturule integreerimiseks[48]. Slovakkias töötab praegu sotsiaalsetes ettevõtetes üle 10 100 roma, Kreeka on loonud 14 romade sotsiaalset ühistut ja Tšehhi on esitanud integreeriva sotsiaalse ettevõtluse seaduse.

Lisaks eri sektorites loodud vahendajate ametikohtadele[49] töötavad romad üha enam kõrgematel haldusasutuste ametikohtadel. Iirimaa justiitsministeerium käivitas rändurite ja romade avaliku teenistuse praktika katseprogrammi. Mitu liikmesriiki[50] teatas, et nad kombineerivad tööhõivetoetust sotsiaalse kaasamise meetmetega, nagu mentorlus, sageli ESF+ rahastamise kaudu. Märkimisväärne näide on Belgia projekt Rom Werkt, mille puhul kasutatakse ESF+ vahendeid, et toetada tööhõivet ja osalemist kultuuritausta arvestava toetuse abil, mis on kohandatud romade vajadustele.

### Hindamine ja lahendamata probleemid

Kuigi romade osalemine tööturul on alates 2016. aastast järk-järgult paranenud, jääb see endiselt märkimisväärselt maha üldise elanikkonna omast. Oluline struktuurne probleem on endiselt see, kuidas tagada mitteametlikult või madalat kvalifikatsiooni nõudvalt töölt stabiilsematele ja kvaliteetsematele töökohtadele üleminek, mida sageli takistavad oskuste nappus ja tööturu killustatus. Selleks et kõrvaldada lüngad ja katkestada põlvest põlve

[42] Kättesaadav aadressil https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfse_20/default/table.
[43] AT, BE, BG, HR, CY, CZ, DK, EE, FI, FR, HU, IE, IT, LV, LT, PL, RO, SK, EL, ES, SE.
[44] Itaalias rakendatakse programmi Accedere|Invitalia ning Hispaanias programmi Acceder (Gabinete de Comunicación).
[45] BG, EE, HR, LV, RO, SK.
[46] HU, IE, LT, PT, FI, SE, AT, CZ, ES, SI.
[47] Kättesaadav aadressil https://romako.diak.fi/romako-askeleet-huomiseen/.
[48] CZ, EL, SK, HU, IE.
[49] BG, ES, FR, HR, PL, PT, RO, SK.
[50] AT, BE, EL, ES, FR, IT, SK.

edasikanduva vaesuse ring, peaksid liikmesriigid seadma prioriteediks täiskasvanuhariduse ja elukestva õppe, pakkudes teise võimaluse haridust ja toetades kirjaoskust, et võimaldada madala haridustasemega noortel ja täiskasvanutel jõuda stabiilsele ja kvaliteetse tööhõiveni.

Paljud liikmesriigid kasutavad jätkuvalt eelkõige üldiseid tööhõivemeetmeid, mille hulgast puuduvad sageli selline teavitustegevus ja kaitsemeetmed, mille puhul oleks arvestatud romade vajadustega. Sihipärane teavitustegevus, eelkõige roma NEET-noorte ja naiste seas, on endiselt piiratud, mistõttu väheneb tööhõivetoetuse tulemuslikkus.

Kuigi sotsiaalmajanduse levik pakub uusi võimalusi tööturule integreerimiseks, on selle roll piiratud ning see ei paku veel terviklikku lahendust, mis võimaldaks võimaldada jätkusuutlikku tööhõivet enamikule roma tööotsijatest. Peamised takistused on endiselt püsiv diskrimineerimine tööturul ja sooline tööhõivelõhe, samal ajal kui paljud algatused on jätkuvalt lühiajalised, mis piirab nende jätkusuutlikkust ja üleminekut stabiilsetele töökohtadele.

**Suunised meetmete täiustamiseks**
Selleks et kiirendada edusamme ELi tasandi eesmärkide saavutamisel kooskõlas ühise, kuid diferentseeritud lähenemisviisiga, kutsub komisjon liikmesriike võtma järgmisi meetmeid:

- **tugevdama** koostöös tööandjate, avalike tööturuasutuste ja sotsiaalpartneritega teavitustegevuse, juhendamise ja aktiveerimise abil **romade**, eelkõige noorte ja naiste **sihipärast tööhõivetoetust**, kasutades vajaduse korral sotsiaalmajanduse algatusi;
- **kombineerima sihipärast romade tööhõivetoetust** kättesaadavate kutseõppe, täiskasvanuhariduse ja elukestva õppe või teise võimaluse hariduse variantidega, tagades samal ajal, et üldistest tööhõivemeetmetest saavad kasu ka romad ning et need parandavad juurdepääsu kvaliteetsele ja jätkusuutlikule tööhõivele;
- **tõhustama meetmeid tööturul esineva diskrimineerimise ja romavastasusega võitlemiseks**, sealhulgas teadlikkuse suurendamise ja võrdset kohtlemist käsitlevate õigusaktide rangema järgimise kaudu koostöös võrdõigusasutuste ja roma kodanikuühiskonnaga.

## II.VI Parandada romade tervist ning tõhustada võrdset juurdepääsu kvaliteetsetele tervishoiu- ja sotsiaalteenustele

**Romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku peamised eesmärgid 2030. aastaks:**

- vähendada erinevusi romade ja üldise elanikkonna eeldatavas elueas vähemalt poole võrra

Tervishoiuteenuste kättesaadavus on põhiõigus ja sotsiaalse kaasatuse nurgakivi. Paljud roma kogukonnad elavad siiski jätkuvalt tingimustes, mis mõjutavad nende tervist negatiivselt, sealhulgas mõjutavad neid kehvad elamis- ja sanitaartingimused, elukeskkonnast lähtuvad riskid ja piiratud juurdepääs esmatähtsatele teenustele. Juurdepääsu piiravad veelgi sellised tõkked nagu tervisekindlustuse puudumine, haldustakistused, kaugus tervishoiuasutustest ja diskrimineerimine tervishoiuasutustes, millel on tagajärjed nii üksikisikutele kui ka ühiskonnale.

2024. aasta romade uuringu tulemused kinnitavad, et tervisealane ebavõrdsus on endiselt märkimisväärne. Roma mehed elavad keskmiselt 8 aastat vähem ja naised 7,4 aastat vähem kui

üldine elanikkond. Need erinevused kajastavad püsivat ebavõrdsust tervishoiuteenuste kättesaadavuses ja tervishoius ning laiemat ebasoodsat sotsiaal-majanduslikku olukorda. Sidusrühmad märkisid, et romade tervisenäitajaid mõjutavad tugevalt sotsiaalsed tegurid, nagu eluase, tööhõive, vaesus ja diskrimineerimine, ning kutsusid üles võtma integreeritud meetmeid, milles on tervishoid ühendatud sotsiaalse toetuse ja kogukonna teavitamisega. Roma naiste puhul peeti terviseriske eriti suureks, eelkõige juurdepääsul emade ja reproduktiivtervishoiule, ning see näitab vajadust sihipäraste ja kultuuritaustaga arvestavate teenuste järele.

### Peamised saavutused

Märkimisväärne arv liikmesriike[51] on rakendanud meetmeid, et parandada romade tervist ning juurdepääsu tervishoiu- ja sotsiaalteenustele. Mitu liikmesriiki[52] institutsionaliseeris veelgi kultuuridevaheliste vahendajate rolli, kasutades väljakujunenud võrgustikke, et aidata romadel tervishoiusüsteemides orienteeruda, parandada suhtlust teenuseosutajatega ja toetada ravist kinnipidamist. Näiteks Rumeenias on stabiilne tervishoiuvaldkonna vahendajate ja kogukonnaõdede võrgustik ning Portugalis pakutakse tervishoiutöötajatele koolitust struktuurse ebavõrdsuse ja tõkete kohta, millest on tingitud romade lühem eeldatav eluiga.

Kreeka ja Bulgaaria laiendasid kindlustamata romade juurdepääsu esmatähtsatele tervishoiuteenustele, sealhulgas tagasid olenemata kindlustusstaatusest vastsündinute sõeluuringud. Teised[53] on investeerinud romade tervist käsitlevate teadmiste suurendamisse, muu hulgas sihtotstarbeliste uuringute, kaitsemeetmeid hõlmava sihipärase andmekogumise ja paremate seirevahendite abil. Tšehhis pikendati ebaseaduslikult steriliseeritud roma naiste hüvituskava alusel taotluste esitamise tähtaega, et võimaldada rohkematel ohvritel taotlusi esitada.

### Hindamine ja lahendamata probleemid

Tõhusa ja võrdse juurdepääsu tagamine tervishoiu- ja sotsiaalteenustele on endiselt oluline lahendamist vajav probleem, eelkõige marginaliseeritud, maa- või äärepoolsetes piirkondades elavate ning stabiilse haldusstaatuseta romade puhul. Tervishoiuteenuseid osutatakse peamiselt tavasüsteemide kaudu. Kuigi sellised meetmed nagu vahendajate kasutamine on teavitustegevust parandanud, jääb nende mõju sageli kohalikuks ja sõltub lühiajalisest rahastamisest. Kindlustamata romad, sealhulgas mõned liikuvad ELi kodanikud ja dokumentideta kolmanda riigi kodanikud, on mitmes liikmesriigis endiselt tõrjutuse ohus.

Diskrimineerimine ja romavastasus tervishoiuasutustes õõnestavad jätkuvalt usaldust ja takistavad õigeaegset tervishoiuteenuste otsimist, samal ajal kui romade tervisenäitajate piiratud jälgimine takistab tõenduspõhist poliitikakujundamist. Kui puuduvad integreeritud meetmed tervist mõjutavate laiemate sotsiaalsete teguritega arvestamiseks ja eri poliitikavaldkondade tegevust ei koordineerita, siis ei ole tervishoiuteenuste kättesaadavuse parandamise kaudu tõenäoliselt võimalik ebavõrdsust märkimisväärselt vähendada. Meetmed peaksid hõlmama paremat vaimse tervise ja emotsionaalset tuge, et aidata tulla toime pikaajalise stressi ja traumaga, mida püsiv diskrimineerimine ja sotsiaalne tõrjutus põhjustavad.

**Suunised meetmete täiustamiseks**

[51] BE, BG, CZ, FI, FR, DE, EL, HU, IT, NL, RO, SK, ES.
[52] BE, BG, ES, LV, LT, PL, RO SK.
[53] SK, SI, FR, ES, IE.

Selleks et kiirendada edusamme ELi tasandi eesmärkide saavutamisel kooskõlas ühise, kuid diferentseeritud lähenemisviisiga, kutsub komisjon liikmesriike võtma järgmisi meetmeid:

- **tagama võrdse ja tõhusa juurdepääsu kvaliteetsetele tervishoiuteenustele**, vähendades roma kogukondi mõjutavaid haldus-, finants- ja muid tõkkeid, sealhulgas seoses kindlustuskatte, dokumentide, vaesuse või elanikustaatusega, tugevdades samal ajal ennetavat, emade, reproduktiiv- ja vaimset tervishoidu;
- **institutsionaliseerima ja kestlikult rahastama tervishoiuvaldkonnas tegutsevate roma vahendajate ja kogukonna tugiteenuste rolli**, eelkõige marginaliseeritud ja äärepoolsetes piirkondades, edendades samal ajal kultuuritaustaga arvestavat tervishoidu, terviseteadlikkust ning koostööd tervishoiu- ja sotsiaalteenuseid osutavate asutuste ning roma kogukondade vahel;
- **tegelema tervist mõjutavate sotsiaalsete teguritega** integreeritud poliitika abil, milles võetakse tervishoiu kõrval arvesse eluasemeid, sanitaartingimusi, haridust, tööhõivet ja vaesuse vähendamist ning mida toetavad tugevam järelevalve, romade osalemine ja kestlik rahastamine, eelkõige märkimisväärse roma elanikkonnaga liikmesriikides.

## II.VII Tõhustada võrdset juurdepääsu asjakohasele segregatsioonita eluasemele ja esmatähtsatele teenustele

**Romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku peamised eesmärgid 2030. aastaks:**

- vähendada lõhet halbades tingimuses elavate inimeste määrade vahel vähemalt kolmandiku võrra
- tagada, et vähemalt 95 %-l romadest on juurdepääs kraaniveele
- vähendada ülerahvastatuse lõhet vähemalt poole võrra

Asjakohane segregatsioonita eluase on hädavajalik, et tagada väärikus, tervis ning juurdepääs põhiteenustele ja -õigustele. Sellel on otsene mõju haridustulemustele ning tervise- ja heaolunäitajatele ning see toetab ka perepõhist hooldust, ennetades tarbetut perekonnast eraldamist. Siiski mõjutavad paljusid roma leibkondi jätkuvalt kogu ELis halvad elamistingimused ja elukohast tulenev segregatsioon.

2024. aasta romade uuringust nähtub, et 47 % romadest elab niisketes või pimedates kodudes või nõuetekohaste sanitaartingimusteta eluruumides (st halbades tingimustes). Kuigi võrreldes 2016. aastaga (61 %) on toimunud edasiminek, ületab see näitaja endiselt oluliselt ELi keskmist (18 %)[54]. Samuti püsib ülerahvastatus: 83 % romadest elab ilma piisava elamispinnata leibkondades. Konsultatsioonide käigus märkisid sidusrühmad, et eluasemepoliitikas keskendutakse jätkuvalt suuresti elamistingimuste parandamisele segregeeritud keskkondades, ning rõhutasid vajadust täiendada üldist eluasemepoliitikat tõrjutud roma kogukondadele suunatud sihipäraste meetmetega ja segregatsiooni kaotamisel saavutatud tulemuste tõhusama jälgimisega.

### Peamised saavutused

[54] Kättesaadav aadressil https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi291/default/table?lang=en (Eurostat 2023).

Ligikaudu pooled liikmesriigid teatasid meetmetest, mille eesmärk on parandada romade juurdepääsu asjakohasele segregatsioonita eluasemele ja esmatähtsatele teenustele, kusjuures kasutati nii sihipäraseid sekkumisi[55] kui ka üldisi süsteeme, mis hõlmavad kaitsemeetmeid romade jaoks[56]. Edusamme on näha eluasemete vahetamises. Itaalias vähenes eraldatud asulates elavate inimeste arv märkimisväärselt, samal ajal kui Prantsusmaa kasutab digitaalset platvormi Resorption-Bidonvilles, et viia perekonnad ajutistest slummidest püsivatesse elukohtadesse. Sloveenias võtavad kohalikud omavalitsused eraldatud asulaid arvesse linnaplaneerimisel, samal ajal kui Rumeenia kasutas tehnilise toe instrumenti, et tugevdada riiklikku ja kohalikku suutlikkust integreeritud sekkumisteks mitteametlikes asundustes.

Neid jõupingutusi toetasid veelgi uued õigusaktid, sealhulgas taskukohaste eluasemete seaduse vastuvõtmine Luksemburgis ja eluasemetoetuse seaduse vastuvõtmine Tšehhis. Tšehhi mudelis on ühendatud kohalik eluasemetoetus, diskrimineerimisvastased meetmed ja põhimõtte „Esmalt eluase“ kohased programmid, et aidata roma peredel liikuda stabiilsetesse ja integreeritud kodudesse, keelates samal ajal sotsiaaleluruumidesse tehtavad investeeringud eraldatud piirkondades. Mõni riik keskendus taristu parandamisele olemasolevates asulates. Kreeka ja Horvaatia investeerisid sellistesse kommunaalteenustesse nagu vesi, elekter ja reoveekäitlus ning Poolas aitasid roma peredel oma eluasemeolukorda parandada eluasemete renoveerimise projektid ja kinnisvara ostmine järelturult[57].

### Hindamine ja lahendamata probleemid

Elukohast tulenev segregatsioon on mitmes liikmesriigis endiselt oluline struktuurne probleem, mis piirab roma perede juurdepääsu asjakohasele eluasemele ning süvendab tõrjutust hariduses, tööhõives ja tervishoius. Endiselt tekitab suurt muret ebaseaduslik väljatõstmine või sunnitud väljakolimine, eriti kui see toimub ilma piisavate kaitsemeetmeteta või sobivale majutusele juurdepääsuta.

Surve eluasemeturgudel pärsib jätkuvalt edusamme ja toob esile vajaduse jõulisemate meetmete järele, et laiendada juurdepääsu taskukohasele segregatsioonita eluasemele. Suurenevad eluasemekulud, eelkõige linnapiirkondades, sotsiaaleluruumide piiratud pakkumine ja piiravad haldusnõuded, samuti isikut tõendavate dokumentide puudumine või bürokraatlikud takistused aadressi registreerimisel vähendavad paljude roma leibkondade juurdepääsu stabiilsetele eluasemelahendustele. Diskrimineerimine eluasemetele juurdepääsul, sealhulgas erasektori üüriturul, piirab veelgi perede võimalusi leida asjakohane segregatsioonita eluase.

Ehkki mitu liikmesriiki teatas meetmetest, mille eesmärk on parandada asulates taristut, laiendada juurdepääsu sotsiaaleluruumidele ja toetada ümberpaigutamist tavaeluruumidesse, on nende mõju endiselt ebaühtlane. Paljud algatused on piiratud ulatusega või projektipõhised ning segregatsiooni kaotamisel saavutatud tulemuste jälgimine on endiselt nõrk. Eelkõige ei too jätkuv keskendumine eraldatud asulates valitsevate tingimuste parandamisele tingimata kaasa segregatsiooni püsivat kaotamist.

**Suunised meetmete täiustamiseks**

[55] BE, BG, CZ, ES, IT, LT, RO, SK.
[56] DE, FI, FR, IE, SI.
[57] Kättesaadav aadressil https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/programy-integracji-spolecznosci-romskiej.

Selleks et kiirendada edusamme ELi tasandi eesmärkide saavutamisel kooskõlas ühise, kuid diferentseeritud lähenemisviisiga, kutsub komisjon liikmesriike võtma järgmisi meetmeid:

- **tegelema** kooskõlas nõukogu järeldustega meetmete kohta romade võrdse juurdepääsu tagamiseks asjakohasele ja segregatsioonita eluasemele ning eraldatud asulatega tegelemiseks **territoriaalse ja elukohast tuleneva segregatsiooniga**, edendades integreeritud, pikaajalisi ja jätkusuutlikke viise eraldatud asulatest asjakohaste eluasemeteni jõudmiseks tavakogukondades, tagades juurdepääsu esmatähtsatele teenustele ja taristule ning jälgides süstemaatiliselt segregatsiooni kaotamisel saavutatud tulemusi, eelkõige märkimisväärse roma elanikkonnaga liikmesriikides;
- **laiendama** kooskõlas nõukogu järeldustega, milles käsitletakse vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate inimeste, sealhulgas romade juurdepääsu teenustele, **juurdepääsu taskukohasele, asjakohasele ja segregatsioonita eluasemele, suurendades sotsiaaleluruumide pakkumist**, andes sihipärast toetust vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevatele inimestele, lihtsustades haldusnõudeid ja võttes jõulisemaid meetmeid diskrimineerimise vastu võitlemiseks erasektori üüriturul;
- kasutama komisjoni avaldatud juhiseid, mis käsitlevad ELi rahaliste vahendite kasutamist sotsiaaleluruumidesse ja nendega seotud teenustesse investeerimiseks, et edendada segregatsioonita ja kaasavate naabruskondade kujunemist, võttes seejuures arvesse tõrjutud kogukondade vajadusi;
- **ennetama ebaseaduslikku väljatõstmist või sunnitud väljakolimist ning eluasemega seotud ebakindlust**, tagades kindla valdusõiguse, varajase hoiatamise ja kaitsemehhanismid, juurdepääsu sobivale alternatiivsele majutusele ning järjepideva juurdepääsu haridusele, tööhõivele ja tervishoiule.

## III. ROMAD LAIENEMISPROTSESSIS OSALEVATES RIIKIDES[58]

Romade olukorda laienemisprotsessis osalevates riikides[59] on hinnatud spetsiaalsete romasid käsitlevate uuringute abil, mille korraldasid ÜRO Arenguprogramm ja Maailmapank ning mida rahastas komisjon. 2026. aasta kevadel viidi lõpule uuring idanaabruse riikide (Ukraina, Moldova ja Gruusia) kohta ning praegu on pooleli uus uuring Lääne-Balkani riikide kohta.

Enamikus kandidaatriikides ja potentsiaalsetes kandidaatriikides on romad endiselt kõige ebasoodsamas olukorras olev rühm stereotüüpide, eelarvamuste, diskrimineerimise ja romavastasuse tõttu, mis toovad kaasa sotsiaalse tõrjutuse. Diskrimineerimine tööhõives on endiselt laialt levinud ja töötus suur. Ühtlasi kogevad roma naised eri vormis diskrimineerimist ning neid ähvardab suurem soolise ja koduvägivalla oht, samal ajal kui roma lapsi ohustavad tööalane ärakasutamine ja varajased sundabielud. Kuigi koolikohustuse täitmine paraneb, on alushariduses ja lapsehoius osalemine endiselt riikide keskmisest väiksem, haridussüsteemist varakult lahkumine on suur ning kesk- ja kõrghariduses osalemine väike. Tervishoiuteenuste kättesaadavus on jätkuvalt piiratud, eriti selliste laste puhul, kes ei osale formaalhariduses, ja

[58] Laienemisprotsessis osalevad riigid on kandidaatriigid ja potentsiaalsed kandidaatriigid, kes osalevad praegu ELiga ühinemise protsessis. Täielik riikide loetelu on kättesaadav aadressil https://enlargement.ec.europa.eu/countries_en.

[59] Albaania, Bosnia ja Hertsegoviina, Kosovo* (*määratlus ei piira staatust käsitlevaid seisukohti ning on kooskõlas ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooniga 1244 ja Rahvusvahelise Kohtu arvamusega Kosovo iseseisvusdeklaratsiooni kohta*), Moldova, Montenegro, Põhja-Makedoonia, Serbia, Türgi, Ukraina.

eakate puhul. Lisaks on elamistingimused paljudes asulates endiselt ebapiisavad. Idanaabruses halvendab romade olukorda veelgi sundränne, mille on toonud kaasa Venemaa agressioon Ukraina vastu.

Kõik Lääne-Balkani partnerid ning Ukraina, Moldova ja Türgi on kooskõlas romasid käsitleva ELi strateegilise raamistikuga ja Lääne-Balkani suhtes võetud Poznańi kohustustega[60] vastu võtnud romasid käsitlevad ajakohastatud strateegiad või tegelevad nende ajakohastamise lõpuleviimisega. Mitu riiklikku tegevuskava, millega neid strateegiaid rakendati, lõppesid aga 2025. aastal ja mõned partnerid alles töötavad välja uusi kavasid järgmiseks kolmeks kuni viieks aastaks.

Kuigi tehakse selgeid jõupingutusi olemasolevate järelevalvemehhanismide tugevdamiseks või uute loomiseks, on edusamme endiselt raske mõõta, kui eesmärgid on liiga üldised. Romade kaasamisel peetakse riiklikke romade kontaktpunkte olulisteks osalejateks, kuid rohkem tähelepanu tuleb pöörata nende halduspositsioonile, institutsioonilisele suutlikkusele ja rahalistele vahenditele. Euroopa Nõukogu jätkab ELi kaasrahastatavate riiklike romade kontaktpunktide haldussuutlikkuse toetamist.

Romavastasust võetakse romasid käsitlevates riiklikes raamistikes arvesse, kuid selle vastu võitlemise meetmed on endiselt piiratud. Vaatamata sellele, et enamik võrdõigusasutusi Lääne-Balkani riikides, Ukrainas ja Moldovas tegeleb romade diskrimineerimise juhtumitega, ei ole romavastasust diskrimineerimisvastase võitluse aruannetes ja uuringutes endiselt eraldi kategooriana nimetatud.

Riiklike strateegiatega püütakse lahendada segregatsiooni probleemi hariduses ja elamumajanduses, kuid segregatsiooni kaotamise meetmed on endiselt ebapiisavad ning sihtotstarbeline rahastamine on piiratud või puudub täielikult. ELi kaasrahastatud projektiga „Roma Action for Roma Integration“ (Romade tegevus romade integreerimiseks), mida rakendab roma haridusfond, toetatakse roma laste ja noorte juurdepääsu haridusele, kuid vaja on edasisi riiklikke meetmeid, et parandada haridustulemusi ja tagada võrdne juurdepääs kvaliteetsele tavaharidusele kõigil tasanditel. Lääne-Balkani majanduskasvu kava kohased tööturu-, oskuste ja haridusreformid peaksid romadele kasu tooma, kui need on ellu viidud. Käimasolev Lääne-Balkani romade uuring aitab ühtlasi paremini kindlaks teha puudused, mis tuleb püüda kõrvaldada laienemisläbirääkimistel ning romade võrdõiguslikkuse ja kaasamise teemalistel iga-aastastel ministrite kohtumistel.

**Suunised meetmete täiustamiseks**

Selleks et romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise valdkonnas edusamme kiirendada, kutsub komisjon laienemisprotsessis osalevate riikide valitsusi tegema järgmist:

- **võtma vastu romasid käsitlevad riiklikud strateegiad ja riiklikud tegevuskavad 2025. aasta järgseks ajaks** (kui need puuduvad või on aegunud), mis on kooskõlas romasid käsitleva ELi strateegilise raamistikuga, ning **eraldama rahalisi vahendeid** nende kestlikuks rakendamiseks, **tugevdama riiklike romade kontaktpunktide institutsioonilist mandaati, personali ja rahalisi vahendeid** ning tagama nende kaasamise riiklike ja ELi rahastatavate programmide kavandamisse, rakendamisse ja järelevalvesse;
- **tõhustama meetmeid, et suurendada romade osalemist tööturul**, sealhulgas avaliku sektori tööhõives; **võitlema tulemuslikult romavastasuse ja diskrimineerimise vastu**,

[60] Lääne-Balkani partnerite deklaratsioon romade integratsiooni kohta ELi laienemisprotsessis, Poznań, 5. juuli 2019.

sealhulgas tagades diskrimineerimisvastaste õigusaktide täitmise ja õiguskaitse kättesaadavuse ning võideldes vaenukõne ja vaenukuritegude vastu;
- **rakendama** Ukraina ja Moldova romade uuringu ning käimasoleva Lääne-Balkani romade uuringu **soovitusi**.

## IV. ELi MEETMED

Liikmesriikidel lasub esmane vastutus romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku ja nõukogu 2021. aasta soovituse rakendamise eest. Komisjoni ülesanne on siiski neid jõupingutusi toetada, tagades õigusaktide täitmise, koordineerides poliitikat, võttes kasutusele rahastamisvahendeid ja hõlbustades sidusrühmade kaasamist.

### ELi õigusaktide täitmise tagamine

Komisjon jälgis jätkuvalt järgmiste õigusaktide kohaldamist ja nende täitmise tagamist: i) rassilise võrdõiguslikkuse direktiiv[61]; ii) läbivaadatud kuriteoohvrite õiguste direktiiv ning iii) nõukogu raamotsus rassismi ja ksenofoobia vastu võitlemise kohta. Seoses romade segregatsiooniga hariduses on Tšehhi, Slovakkia ja Ungari suhtes pooleli kolm rikkumismenetlust. 2024. aasta oktoobris saadeti Tšehhile täiendav ametlik kiri. Slovakkia vastu algatatud kohtuasi suunati Euroopa Liidu Kohtusse[62].

Lisaks kehtestati direktiivide (EL) 2024/1499 ja (EL) 2024/1500 vastuvõtmisega kõigi liikmesriikide võrdõigusasutuste suhtes rangemad miinimumnõuded, et nad saaksid tulemuslikult võidelda diskrimineerimise vastu ja aidata ohvritel saada juurdepääsu õigusemõistmisele. Komisjon jätkab liikmesriikide toetamist sihtotstarbeliste eksperdirühma koosolekutega. Komisjon jälgib direktiivide õigeaegset ja nõuetekohast ülevõtmist[63] liikmesriikide õigusesse, kasutades kõiki tema käsutuses olevaid vahendeid, sealhulgas mitteametlikku dialoogi ja ametlikke rikkumismenetlusi.

### Romade võrdõiguslikkuse peavoolustamine ELi poliitikaalgatustes

ELi rassismivastases strateegias tunnistatakse selgelt, et romavastasus on konkreetne, eraldiseisev ja sügavalt juurdunud rassismivorm. Kooskõlas strateegiaga edendab komisjon jätkuvalt ka töötajate suuremat mitmekesisust ja alaesindatud rühmade, sealhulgas romade juurdepääsu karjäärivõimalustele, kasutades selleks värbamise ja praktika puhul sihipärast teavitustegevust, pakkudes personalitöötajatele alateadliku kallutatuse teemalist koolitust ning kogudes võrdõiguslikkuse andmeid. Samal ajal tuuakse soolise võrdõiguslikkuse strateegias 2026–2030 ja LGBTIQ+-inimeste võrdõiguslikkuse strateegias 2026–2030 esile võimendatud ja valdkonnaülesed ebasoodsad olud, millega roma naised ja LGBTIQ+-inimesed peavad toime tulema. Komisjon edendas jätkuvalt mitmekesisuse hartade ELi platvormi kaudu mitmekesisust ja kaasamist töökohal, sealhulgas romade võrdõiguslikkust ja kaasamist. Platvorm soodustab dialoogi ja annab suuniseid näiteks kaasavate värbamistavade kohta.

[61] Vt ka komisjoni 2026. aasta aruanne rassilise võrdõiguslikkuse direktiivi ja võrdse tööalase kohtlemise direktiivi kohaldamise kohta, kättesaadav aadressil https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52026DC0364.
[62] Kättesaadav aadressil https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:62023CC0799.
[63] Kättesaadav aadressil https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/inf_26_1380.

Aruandeperioodil on komisjon jätkanud romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise peavoolustamist asjakohastes ELi poliitikavaldkondades, õigusaktides ja rahastamisprogrammides, sealhulgas komisjoni talituste võrdõiguslikkuse rakkerühma kaudu.

Eluasemete ja vaesuse valdkonnas on 2025. ja 2026. aastal vastu võetud kolm vastastikku täiendavat algatust tõhustanud ELi meetmeid, millega edendatakse romade kaasamist. Euroopa taskukohaste eluasemete kava sisaldab meetmeid haavatavas olukorras olevate inimeste, sealhulgas romade toetamiseks ning parandab investeeringute ja sotsiaaleluruumide meetmete kaudu juurdepääsu inimväärsele eluasemele. Seda täiendab nõukogu soovitus eluasemeturult tõrjutuse, sealhulgas kodutuse vastu võitlemise kohta, millega edendatakse integreeritud, individuaalseid ja eluasemepõhiseid lähenemisviise, mis ühendavad eluasemed, sotsiaalteenused ja ennetamise, et võidelda kodutuse ja tõrjutuse vastu. Soovituses tunnistatakse, et eluasemeturult tõrjutus ja kodutus võivad ebaproportsionaalselt mõjutada teatavaid rühmi, sealhulgas romasid, ning see sisaldab selliseid diskrimineerimise vastu võitlemise meetmeid nagu teavitustegevus, läbipaistvad sotsiaaleluruumide jaotamise kriteeriumid, alateadliku kallutatuse teemaline koolitus ja diskrimineerimist kogevate üürnike toetamine.

ELi vaesusevastases strateegias rõhutatakse, et eelarvamused ja häbimärgistamine võivad suurendada konkreetsete rühmade, sealhulgas romade vaesuse ohtu, ning tuletatakse meelde romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku eesmärki vähendada 2030. aastaks vaesuse süvikut poole võrra. Samuti rõhutatakse selles komisjoni pühendumust jätkata koostööd liikmesriikide ja sidusrühmadega, et töötada välja konkreetsetele rühmadele suunatud vaesusevastased meetmed. Strateegiale on lisatud tõhusa vaesusevastase poliitika põhimõtted[64]. Nõukogu 2021. aasta soovituse põhjal, milles nimetati roma lapsi esmatähtsa rühmana, kuulutatakse Euroopa lastegarantiid tugevdavas teatises välja suunised, et lahendada integreeritud meetmete kaudu, nagu töö sihtrühmaga, vahendamine, kaasav haridus, perede toetamine ja kogukonnapõhised sekkumised, roma laste spetsiifilisi probleeme teenustele juurdepääsul. See on strateegiline võimalus edendada sihipärasemat ja tulemuslikumat poliitikat roma laste heaks, keda vaesus ja diskrimineerimine endiselt ebaproportsionaalselt mõjutavad, ning peatada vaesuse edasikandumine ühelt põlvkonnalt teisele. Samuti kuulutatakse välja ESF+ projektikonkurss, mille eelarve on 5 miljonit eurot ja millega toetatakse riikidevahelisi projekte, mille eesmärk on parandada mittetöötavate ja mitteõppivate roma noorte (NEET-noored) juurdepääsu tööhõivele[65].

Romade kaasamise seisukohast on asjakohane ka nõukogu soovitus digioskuste õpetamise täiustamise kohta hariduses ja koolituses, kuna sellega edendatakse ebasoodsas olukorras olevate ja tõrjutud rühmade, sealhulgas romade võrdset juurdepääsu ning kutsutakse liikmesriike üles tegelema juurdepääsetavuse ning territoriaalsetest ja sotsiaal-majanduslikest teguritest tulenevate puudujääkidega, mis suurendavad digitaalset tõrjutust. Nõukogu soovituses inimkapitali kohta Euroopa Liidus tunnistatakse sõnaselgelt, et romad kuuluvad nende rühmade hulka, kes seisavad silmitsi takistustega kvaliteetse hariduse ja koolituse saamisel, rõhutades vajadust sihipäraste meetmete järele, et tegeleda nende oskuste nappuse ja tööjõupuudusega. Küberkiusamise vastases tegevuskavas „Turvalisem küberruum – tugevam liit“ tunnistatakse sõnaselgelt, et romadel ning muudel rassilistel või etnilistel vähemustel on

[64] Need põhimõtted on osaliselt esitatud käesoleva aruande II osa II jaos.
[65] Kättesaadav aadressil https://www.socialinnovationplus.eu/call/strengthening-the-european-child-guarantee-national-governance-systems-and-supporting-access-to-the-labour-market-for-roma-neets-2/.

eriti suur tõenäosus puutuda kokku küberahistamise ja vaenukõnega, mis on seotud süsteemse tõrjumisega.

### ELi rahaliste vahendite kasutamine parimal viisil

Praegusel programmitöö perioodil (2021–2027) eraldatakse ESF+-ist 15 liikmesriigis ligikaudu 1,8 miljardit eurot, et rahastada romadele suunatud sekkumisi hariduse, tööhõive ja sotsiaalse kaasatuse valdkonnas. ERFist täiendatakse seda eluasemetesse, sotsiaaltaristusse, haridusse ja tervishoidu tehtavate sihipäraste ja üldiste investeeringutega, millest romad otseselt või kaudselt kasu saavad. Romade kaasamist käsitlev spetsiaalne temaatiline eeltingimus seob omavahel rahalised vahendid ja poliitika. Taaste- ja vastupidavuskavad sisaldavad meetmeid mitmes sotsiaalpoliitika valdkonnas. Meetmetes ühendatakse investeeringud ja reformid, pöörates tähelepanu ebasoodsas olukorras olevatele rühmadele, sealhulgas romadele, ning toetades nende digi- ja finantsoskuste arendamist või koolide segregatsiooni kaotamist. Lisaks aitab tehnilise toe instrument liikmesriikidel välja töötada strateegiaid ja poliitikameetmeid, et paremini lahendada probleeme, millega tõrjutud roma kogukonnad silmitsi seisavad. Näiteks toetatakse selle instrumendi kaudu kaasavat haridust, sealhulgas koolide segregatsiooni kaotamist.

Programmist „Erasmus +“ on toetatud rohkem kui 480 projekti, millega edendati roma kogukondade kaasamist; nende maht oli ligikaudu 29 miljonit eurot ja need hõlmasid ligikaudu 1 500 organisatsiooni kogu ELis. Projektides keskenduti peamiselt noortele, kooli- ja täiskasvanuharidusele ning need käsitlesid roma vahendajaid, programmi „Erasmus+“ juurdepääsetavuse parandamist roma rohujuuretasandi organisatsioonide jaoks, teadmiste andmist romade holokausti kohta ja roma keele säilitamist. Euroopa solidaarsuskorpus on peamiselt hariduse, kultuuri, spordi, tervishoiu, keskkonnameetmete, kogukonna kaasamise ja noorte vabatahtliku töö valdkonnas toetanud rohkem kui sadat romade kaasamist edendavat projekti, mis on hõlmanud 104 organisatsiooni ja mille maht on olnud enam kui 1,4 miljonit eurot. Programmi „EL tervise heaks“ (2021–2027) raames on mitme algatuse eesmärk vähendada roma kogukondi mõjutavat tervisealast ebavõrdsust, keskendudes ennetamisele ja tervishoiuteenuste kättesaadavusele. Näiteks projektis ShowUp4Health keskendutakse mittenakkuslikele haigustele, tegeledes sotsiaalsete ja keskkonnaalaste teguritega ning suurendades romade terviseteadlikkust. Euroopa algatused nagu SASTIPE, MENTBOX ning JA MENTOR edendavad romade juurdepääsu kvaliteetsetele vaimse tervise teenustele. Lisaks katsetati projekti SOLACE raames koostöös kogukonna vahendajatega kopsuvähi sõeluuringute meetodeid ka Horvaatia, Kreeka ja Ungari roma elanikkonna seas. Interreg pakub koostöövõimalusi, nagu näitab projekt CHESS START milles osales üle saja roma lapse Rumeeniast ja Ungarist.

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi kaudu jätkas komisjon riiklike romade kontaktpunktide toetamist, et nad saaksid luua või tugevdada riiklikke romade platvorme, millega tagatakse romade osalemine otsustusprotsessides. Komisjon rahastab ka riikidevahelist projekti ROVA, millega suurendatakse romade valitsusväliste organisatsioonide suutlikkust. Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi raames korraldatud EQUALi ja REMi projektikonkurssidega toetatakse võitlust rassismi ja diskrimineerimise, sealhulgas romavastasuse vastu, romade holokausti ja orjuse mälestamist ning sellega seotud haridustegevust. Programmi raames saab tegevustoetust kolm romade juhitavat ELi tasandi organisatsiooni, kes on komisjoni institutsioonilised partnerid ning tegelevad suutlikkuse suurendamise, kultuuri, toetava tegevuse ja romade õigustega.

**Suunised romade võrdõiguslikkust, kaasamist ja osalemist toetavate ELi rahaliste vahendite tulemuslikuks kasutamiseks**
Selleks et kiirendada edusamme ELi tasandi eesmärkide saavutamisel kooskõlas ühise, kuid diferentseeritud lähenemisviisiga, kutsub komisjon liikmesriike, eelkõige neid, kus on märkimisväärne roma elanikkond, võtma järgmisi meetmeid:

- **tugevdama juhtimisstruktuuride ja ELi rahaliste vahendite vahelist seost**, tagades romade võrdõiguslikkuse ja kaasamise prioriteetidega arvestamise programmide kavandamisel, rakendamisel ja hindamisel, et toetada romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku eesmärkide saavutamist 2030. aastaks;
- **kombineerima roma kogukondade erivajadusi käsitlevad sihipärased meetmed kaasava peavoolupoliitika ja teenustega**, pöörates erilist tähelepanu haridusele, tööhõivele, tervishoiule, eluasemele ja sotsiaalsele kaasatusele ning tagama koordineeritud ja integreeritud tegevuse kõigis poliitikavaldkondades ning pikaajalised investeeringud, et tegeleda tõrjutuse mitme omavahel seotud mõõtmega;
- **tagama, et ELi rahastatavad investeeringud haridusse ja eluasemesse edendaksid segregatsiooni kaotamise ja mittesegregatsiooni põhimõtteid**, seades esikohale segregatsiooni kaotamise või olemasoleva segregatsiooni märkimisväärse vähendamise romade tavakoolidesse ja naabruskondadesse integreerimise kaudu, kindlustades samal ajal, et kui kohene segregatsiooni kaotamine ei ole võimalik, ei loo investeeringud uusi segregeeritud keskkondi ega tugevda olemasolevaid (segregatsiooni puudumine) ning sillutavad teed tulevasele segregatsiooni kaotamisele.

### Juhtimise ja poliitika koordineerimise tugevdamine

Euroopa poolaasta raames jätkati romade olukorra jälgimist ning liikmesriikide suunamist reformide ja investeeringute kavandamisel ja rakendamisel, et lahendada püsivaid probleeme. Osana 2026. aasta Euroopa poolaasta tsüklist väljendati nõukogu soovituste põhjendustes vajadust tegeleda roma kogukondi mõjutavate probleemidega Bulgaarias, Tšehhis, Kreekas, Ungaris, Rumeenias, Slovakkias ja Hispaanias. Nõukogu poolt vastu võetud tööhõivepoliitika suuniste järjestikustes versioonides käsitatakse tõrjutud roma kogukondi järjekindlalt rühmadena, kes vajavad sihipärast tööturul aktiveerimist, ning seega on romade võrdõiguslikkus integreeritud ELi tööhõivepoliitika koordineerimise raamistikku.

Edaspidi annavad riikliku ja piirkondliku partnerluse kavad[66] osana 2028.–2034. aasta mitmeaastasest finantsraamistikust liikmesriikidele olulise võimaluse tegeleda nende probleemidega terviklikumalt ja sihipärasemalt. Komisjon on integreerinud romade võrdõiguslikkuse ja kaasamise mitmesse 2028.–2034. aasta mitmeaastase finantsraamistiku õigusakti ettepanekusse, mis käsitlevad muu hulgas programmi „AgoraEU“, õigusprogrammi ja programmi „Erasmus+“, kuna romade kaasamine on endiselt üks ELi poliitilisi ja sotsiaalseid prioriteete.

### Romade osalemise ja sidusrühmade kaasamise edendamine

Komisjon jätkas romade osalemise toetamist struktureeritud dialoogi, suutlikkuse suurendamise ja institutsioonilise koostöö kaudu. Igal aastal toob romade kaasamise Euroopa

[66] Vastavalt komisjoni ettepanekule mitmeaastase finantsraamistiku kohta aastateks 2028–2034 ühendaksid riikliku ja piirkondliku partnerluse kavad mitu ELi rahastamisvoogu, sealhulgas Euroopa Sotsiaalfondi ja Euroopa Regionaalarengu Fondi.

platvorm kokku ametiasutused ja kodanikuühiskonna, et määrata kindlaks prioriteedid ja hinnata 2030. aasta eesmärkide saavutamisel tehtud edusamme. Koostöö sidusrühmadega hõlmas ka korrapäraseid kohtumisi riiklike romade kontaktpunktide ja riikide muude asjakohaste ametiasutustega, kodanikuühiskonnaga ja Euroopa Liidu riiklike võrdõiguslikkust edendavate asutuste võrgustikuga (EQUINET)[67].

Komisjon jätkas koostööd ELi nõukogu eesistuja ülesandeid täitvate liikmesriikide ja Euroopa Parlamendiga, et tagada poliitikakujundamises endiselt piisav tähelepanu romade võrdõiguslikkusele, kaasamisele ja osalemisele. Samuti toetas komisjon aktiivselt romade nädalat, tähistas rahvusvahelist romade päeva ja romade holokausti mälestuspäeva spetsiaalsete avaldustega ning osales 2. augustil Auschwitzi mälestustseremoonial.

### Võrdõiguslikkuse edendamine ja romavastasusega võitlemine

Romavastasusega võitlemiseks tuleb võtta järjepidevaid meetmeid kõigis poliitikavaldkondades. Komisjon on järginud kahetist lähenemisviisi: tegelenud selle teemaga otse sihipäraste meetmete ja üldsuse teavitamise kaudu, peavoolustades samal ajal romavastasusega võitlemist valdkondlikus poliitikas.

Aastate jooksul on komisjon jätkanud struktureeritud koostööd Euroopa Nõukoguga mitme ühisprogrammi kaudu, mille hulka kuuluvad i) 2024. aasta juunis käivitatud programm RomaMemory, millega edendati teadlikkust romade holokaustist ja selle mälestamist; ii) ROMACT, millega suurendati kohalike ja piirkondlike omavalitsuste suutlikkust teha tööd romade kaasamise tagamiseks, ning iii) EQUIROM, millega võideldi romavastasusega romasid käsitlevate positiivsete meedianarratiivide abil. Lisaks on rahvusvahelisel romade päeval käivitatud sotsiaalmeediakampaania „Roma on Par“ eesmärk võidelda romavastasuse ja romasid puudutavate negatiivsete stereotüüpidega.

Komisjon toetab ka UNESCO tööd rassismivastase hariduse valdkonnas ELis, nagu kuulutati välja rassismivastases strateegias. 2026. aasta märtsis käivitas UNESCO komisjoni rahastatava kaheaastase projekti, milles käsitletakse konkreetselt selliseid rassismi vorme nagu romavastasus. Projekti eesmärk on anda haridustöötajatele vajalikud vahendid, et suurendada õpilaste teadmisi tänapäevase rassismi ja selle ajaloo kohta, edendades seeläbi kaasavama õpikeskkonna teket roma õpilaste jaoks[68].

## KOKKUVÕTE

Alates romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku vastuvõtmisest on liikmesriigid tugevdanud oma institutsioonilist raamistikku romasid käsitlevate riiklike strateegiate rakendamiseks. 2023.–2025. aastal arendati liikmesriikides jätkuvalt edasi peamisi juhtimisstruktuure. Riiklikud romade kontaktpunktid on tugevdanud oma koordineerivat rolli, dialoog romade juhitud ja nende huve kaitsvate kodanikuühiskonna organisatsioonidega on muutunud struktureeritumaks ning mitmes riigis on teatatud ka romade esindatuse mõningasest suurenemisest avalikus halduses ja valitavatel ametikohtadel. Lisaks on tehtud märgatavaid edusamme mitmes poliitikavaldkonnas: romavastasuse probleemi poliitiline tunnistamine on suurenenud, roma laste osalemine alushariduses on paranenud, romade tööhõive määr on tõusnud ning liikmesriigid on laiendanud meetmeid eluasemete, tervishoiu ja sotsiaalkaitse

[67] Kättesaadav aadressil https://equineteurope.org/.
[68] Kättesaadav aadressil https://www.unesco.org/en/articles/unesco-launches-new-programme-address-racism-and-through-education-europe.

valdkonnas. ELi rahastamisega toetati kogu perioodi jooksul kaasavaid riiklikke reforme ja algatusi.

2024. aasta romade uuringust nähtub, et romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku jälgimiseks kasutatud 16 näitajast kümne puhul on olukord paranenud. Näiteks paistab, et enamik romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku tööhõive-eesmärke on 2030. aastaks saavutatavad. Sellest hoolimata tuleb kõigi eesmärkide saavutamiseks endiselt teha märkimisväärseid jõupingutusi, muu hulgas seades järjepidevamaid riiklikke sihte. Lühiajaline rahastamine, ebaühtlased järelevalveraamistikud ja piiratud koordineerimine valitsustasandite vahel vähendavad jätkuvalt romade võrdõiguslikkuse ja kaasamise poliitika tulemuslikkust ja jätkusuutlikkust.

Järgmised aastad on otsustava tähtsusega. Romavastasusega võitlemine ning edasised edusammud romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise valdkonnas eeldavad püsivat poliitilist pühendumust, tulemuslikke süsteemseid reforme, suuremat institutsioonilist suutlikkust, integreeritud ja valdkonnaüleseid poliitilisi lähenemisviise ning prognoositavaid pikaajalisi investeeringuid. Hädavajalikud on ka tulemuslik nõuete täitmise tagamine ja avaliku sektori tugev juhtroll. Järgmine mitmeaastane finantsraamistik annab olulise võimaluse neid jõupingutusi veelgi suurendada.

Romade võrdõiguslikkus, kaasamine ja osalemine ei põhine mitte ainult põhiõigustel, vaid on ka Euroopa strateegilised prioriteedid. Arvestades rahvastiku vähenemist, tööjõupuudust ja kasvavat ülemaailmset konkurentsi, võib romade kui Euroopa ühe noorima elanikkonnarühma kaasamine edendada ka majanduslikku vastupanuvõimet. 2030. aasta lähenedes peaks romasid käsitlev ELi strateegiline raamistik jätkama nende prioriteetide edendamist ning andma ka panuse Euroopa pikaajalisse ühtekuuluvusse ja konkurentsivõimesse, kajastades ELi põhimõtet, et mitte kedagi ei tohi kõrvale jätta.